

Diagnoza postaw mieszkańców Białegostoku w zakresie tolerancji

Jan Poleszczuk, Katarzyna Sztop-Rutkowska,
Łukasz Kiszkiel, Andrzej Klimczuk, Rafał Julian Mejsak

Autorzy: prof. dr hab. Jan Poleszczuk, dr Katarzyna Sztop-Rutkowska, mgr Łukasz Kiszkiel, mgr Andrzej Klimczuk, mgr Rafał Julian Mejsak

Projekt graficzny i skład: Andrzej Klimczuk

Publikacja została przygotowana w ramach realizacji zadania publicznego w zakresie polityki społecznej pod nazwą „Diagnoza postaw mieszkańców Białegostoku w zakresie tolerancji”.

Projekt jest realizowany ze środków finansowych Miasta Białystok.

Laboratorium Badań
i Działań Społecznych

**Fundacja Laboratorium Badań i
Działań Społecznych „SocLab”**

ul. Zwierzyniecka 17/16

15-312 Białystok

e-mail: soclab@soclab.org.pl

www.soclab.org.pl

Cytowanie: Jan Poleszczuk, Katarzyna Sztop-Rutkowska, Łukasz Kiszkiel, Andrzej Klimczuk, Rafał Julian Mejsak, *Diagnoza postaw mieszkańców Białegostoku w zakresie tolerancji*, Fundacja SocLab, Białystok 2013. ISBN 978-83-63870-02-7.

Raport dostępny na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 3.0 Polska (CC BY-SA 3.0 PL). Treść licencji: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/pl/>

SPIS TREŚCI

WSTĘP	3
1. POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA	4
2. ZNAJOMOŚĆ HISTORII, PAMIĘĆ	5
3. UDZIAŁ W INICJATYWACH NA RZECZ TOLERANCJI I WIELOKULTUROWOŚCI	9
4. STOSUNEK DO CUDZOZIEMCÓW, PRZEDSTAWICIELI MNIEJSZOŚCI	10
5. SKALA DYSTANSÓW SPOŁECZNYCH	13
5.1. Makrospołeczna sfera publiczna (mieszkanie w jednym mieście).....	17
5.2. Mikrospołeczna sfera publiczna (współpracownik)	18
5.3. Sfera prywatna (najbliższe sąsiedztwo)	20
5.4. Sfera intymna (włączenie przez ślub do rodziny).....	21
6. CUDZOZIEMCY W OPTYCE BIAŁOSTOCZAN	22
6.1. Znajomość cudzoziemców.....	23
6.2. Akceptacja obecności poszczególnych grup cudzoziemców	24
6.3. Dostęp cudzoziemców do poszczególnych obszarów życia społecznego	25
6.4. Konsekwencje obecności cudzoziemców w Polsce i na terenie Białegostoku	31
PODSUMOWANIE	32
1. Problem wiedzy i tożsamości	33
2. Problem emocji i akceptacji	35
ANEKS	39
1. Ankieta CATI	39
2. Spis tabel	47
3. Spis wykresów	47
O AUTORACH	48
O FUNDACJI SOCLAB	49

WSTĘP

W ostatnich latach doszło do pozytywnych zmian w prezentowaniu wielokulturowej historii naszego regionu. W Polsce ugruntował się wizerunek Białegostoku jako miasta wielokulturowego i otwartego. Pomimo tego, ostatnie wydarzenia o charakterze rasistowskim i antysemickim z lat 2011-2013 zaczęły przyćmiewać pozytywne aspekty związane z wieloetnicznością i głośnym echem odbiły się w kraju i na świecie psując wypracowany przez lata pozytywny obraz miasta i jego mieszkańców.

Prezentowane badania mają charakter diagnostyczny. Może ono stanowić pilotaż systemowego rozwiązania, obejmującego okresowy pomiar postaw mieszkańców miasta w zakresie tolerancji. Badania tego typu, zwłaszcza realizowane w sposób cykliczny, mogą przyczynić się do projektowania efektywnych i opartych na faktach, systemowych działań przeciwdziałających postawom ksenofobii i nietolerancji wśród mieszkańców.

Badania zostały zrealizowane w oparciu o **technikę CATI** (*Computer Aided Telephone Interviewing*), czyli wywiadu telefonicznego. Jest to technika stosowana przy realizacji badań ilościowych, polegająca na przeprowadzaniu wywiadów telefonicznych z respondentami z wykorzystaniem komputera. Zapewnia ona zachowanie reprezentatywności wylosowanej próby, a co za tym idzie możliwość przekładania wyników na całą populację (mieszkańcy Białegostoku). Jej zaletą jest:

- szybka i efektywna realizacja badań bez ponoszenia zbędnych kosztów na dojazdy ankieterów;
- wykluczenie błędów ankieterskich przy wypełnianiu ankiety, dzięki aplikacji komputerowej, która blokuje wprowadzenie błędnych danych i kontroluje przebieg elektronicznego kwestionariusza;
- dokładna kontrola założonej próby i kwoty;
- minimalizacja przekłamań ankietera, który dzwoni na losowo wygenerowane numery telefoniczne i jest nadzorowany przez członków zespołu śledzących na bieżąco przebieg prowadzonych wywiadów;
- automatyczne kodowanie uzyskiwanych danych i informacji w czasie rzeczywistym (tj. w trakcie trwania wywiadu), co umożliwi natychmiastowe przystąpienie do opracowywania wyników po zakończeniu badania.

Dobór próby do badania CATI miał charakter warstwowo-losowy. Celem doboru jest zapewnienie reprezentatywności wyników uzyskanych w trakcie badania - na podstawie danych otrzymanych w badaniu wylosowanej próby można wnioskować o całej populacji (mieszkańcach Białegostoku). Pamiętać jednak należy, iż reprezentatywność dotyczy jedynie zmiennych, które stanowią podstawę tworzenia warstw, w tym przypadku będą to **płeć i wiek**. Badanie zostało zrealizowane w terminie 19-26.08.2013 wśród mieszkańców Białegostoku **powyżej 15 roku życia** na **próbie N=1001**. Operatem losowania była baza teleadresowa mieszkańców Białegostoku.

1. POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA

Bezpieczeństwo stanowi jedną z podstawowych potrzeb człowieka. Na gruncie psychologii najogólniej jest rozumiane jako: „poczucie wolności od strachu i lęku, szczególnie w kontekście zaspokajania obecnych (i przyszłych) potrzeb jednostki”¹. Zgodnie z klasyczną hierarchią potrzeb autorstwa A. Masłowa bezpieczeństwo odnosi się do motywacji w poszukiwaniu zabezpieczeń przed niebezpieczeństwami, groźbami, zagrożeniami i deprivacją². Bezpieczeństwo jest tu rozumiane jako zapewnienie jednostce opieki, oparcia, spokoju i wygody. Dopiero po zaspokojeniu tej potrzeby możliwe jest dążenie do realizacji dalszych potrzeb, tj. kolejno: społecznych (przynależności do grup, stowarzyszania się), szacunku i uznania (dążenia do niezależności, kompetencji, wiedzy, wyczynu, sławy) oraz samorealizacji (wykorzystywania swych unikalnych możliwości, rozwoju osobowości i twórczych zamiłowań). Zaspokojenie potrzeb należy do czynników określających przynależność do grup społecznych oraz aspiracje jednostki.

Poczucie bezpieczeństwa jest także istotnym składnikiem zaufania, które niekiedy jest uznawane za synonim lub kluczową odmianę kapitału społecznego³. Prowadzi to do wniosku, iż poczucie bezpieczeństwa jest niezbędne do osiągnięcia wysokiego potencjału współdziałania osadzonego w powiązaniach międzyludzkich i normach społecznych, które może przynosić korzyści osobom, grupom i społeczeństwom⁴.

W niniejszym badaniu respondenci zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi na dwa pytania związane z poczuciem bezpieczeństwa. W pierwszej kolejności zapytano o to na ile bezpiecznie czują się w Białymstoku, w drugiej zaś, na ile bezpiecznie czują się na terenie osiedla gdzie mieszkają. Udzielając odpowiedzi respondenci posługiwali się skalą od 0 do 10, gdzie 0 oznacza tworzenie „nie czuję się bezpiecznie”, a 10 „czuję się całkowicie bezpiecznie”.

Średnia ocena poziomu bezpieczeństwa w Białymstoku wynosiła 7,86. **W opinii mieszkańców miasto należy uznać zatem za względnie bezpieczne miejsce do życia.** Najwyższe poczucie bezpieczeństwa w Białymstoku posiadają osoby deklarujące, iż ich rodziny żyją dostatnio przy obecnym poziomie dochodów (średnia ocena 8,63), reprezentanci kadry zarządzającej/współzarządzającej w firmie lub przedsiębiorstwie (średnia ocena 8,28), specjaliści, samodzielni pracownicy o wysokich kwalifikacjach, z wyższym wykształceniem (średnia ocena 8,12), pracownicy handlu i usług (średnia ocena 8,11), osoby których rodziny dają sobie radę przy obecnym poziomie dochodów (średnia ocena 8,07), mężczyźni (średnia ocena 8,02), osoby w wieku 35-44 lat (średnia ocena 8,02), osoby aktywne zawodowo (średnia ocena 8,02), osoby mieszkające w 3-osobowym gospodarstwie domowym (średnia ocena 8).

¹ A.S. Reber, E.S. Reber, *Słownik psychologii*, Scholar, Warszawa 2008, s. 535.

² J. Turowski, *Socjologia. Małe struktury społeczne*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000, s. 122-123.

³ P. Sztompka, *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Znak, Kraków 2007, s. 244.

⁴ Więcej na temat relacji bezpieczeństwa i kapitału społecznego: A. Klimczuk, *Kapitał społeczny ludzi starych na przykładzie mieszkańców miasta Białystok*, Wiedza i Edukacja, Lublin 2012, s. 71-73.

Najniższe poczucie bezpieczeństwa deklarują osoby uznające, iż praktycznie nie dają sobie rady przy obecnym poziomie dochodów (średnia ocena 6,52), osoby które z trudem dają sobie radę przy obecnym poziomie dochodów (średnia ocena 7,14), osoby w wieku 75 lat i więcej (średnia ocena 7,26) oraz osoby nieaktywne zawodowo (średnia ocena 7,57).

Tym samym **czynniki gospodarcze można uznać za główne źródło braku poczucia bezpieczeństwa** wśród mieszkańców Białegostoku. Przedstawiona struktura pozwala też twierdzić, iż **uwarunkowania związane z dostępem do rynku pracy i bezpieczeństwem socjalnym mogą oddziaływać na brak tolerancji dla szeroko rozumianej różnorodności w mieście Białystok. Czują się bezpiecznie ci, którzy zajmują wyższe stanowiska, są młodzi lub w średnim wieku. Brak bezpieczeństwa dotyczy głównie osób ubogich i najstarszych.**

W przypadku poczucia bezpieczeństwa na zamieszkiwanym przez respondentów osiedlu odpowiedzi kształtują się podobnie jak w odniesieniu do całego miasta. Jednakże średnie poczucie bezpieczeństwa jest minimalnie wyższe i wynosi średnio 8,16 punktów. Fakt ten można tłumaczyć lepszą znajomością swojego osiedla i jego mieszkańców, niż ogółu miasta.

2. ZNAJOMOŚĆ HISTORII, PAMIĘĆ

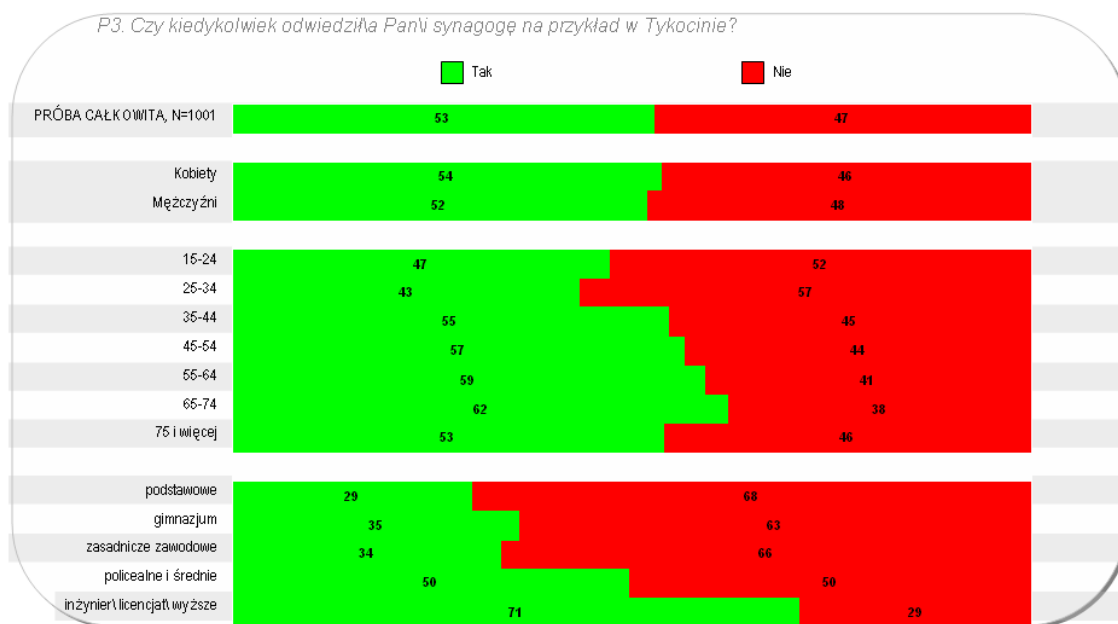
Posiadanie wiedzy o lokalnej kulturze, tradycji i historii należy uznać za czynnik, który nie tylko może prowadzić do większego zainteresowania uznaniem dla niej współcześnie oraz troski o jej podtrzymywanie w przyszłości, ale też do budowy tożsamości lokalnej i regionalnej.

W prezentowanym badaniu zadano szereg pytań dotyczących znajomości zagadnień związanych z różnorodnością kulturową miasta Białystok i regionu. Przyjmuje się, iż w przypadku gdy wiedza ta jest niewystarczająca zasadne jest prowadzenie działań w ramach szeroko rozumianej polityki edukacyjnej i kulturalnej – zarówno uwzględniającej podmioty powołane do formalnej, instytucjonalnej, aktywności w tym zakresie, jak i podmioty które pośrednio mogą przyczynić się do zmian w tym zakresie. Możliwe są bowiem np. nie tylko szkolenia skierowane do określonych grup, wydarzenia kulturalne upamiętniające przeszłość, ale także innowacyjne formy edukacji w tym zakresie jak chociażby wizyty studyjne czy wycieczki przy okazji szkoleń zawodowych. Zalecenia w tym zakresie są tworzone na gruncie badań z zakresu edukacji regionalnej i międzykulturowej⁵.

Za punkt wyjścia do oceny znajomości tematyki zróżnicowania kulturowego miasta i regionu uznano pytania o **posiadanie przez mieszkańców Białegostoku własnych, bezpośrednich doświadczeń w odwiedzinach miejsc uznawanych za symbole innych kultur i religii w województwie podlaskim**. Respondenci zostali poproszeni o udzielenie informacji czy kiedykolwiek odwiedzili synagogę np. w Tykocinie oraz meczet np. w Kruszynianach.

⁵ Zob. J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, WAIp, Warszawa 2009.

Wykres 1. Odpowiedzi na pytanie: Czy kiedykolwiek odwiedził/a Pan/i synagogę np. w Tykocinie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Wykres 2. Odpowiedzi na pytanie: Czy kiedykolwiek odwiedził/a Pan/i meczet np. w Kruszynianach?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Blisko 52,7% mieszkańców Białegostoku zadeklarowało twierdzącą odpowiedź w przypadku odwiedzin synagogi, np. w Tykocinie. Jednocześnie 47,1% mieszkańców deklaruje, że nigdy nie było w synagodze. Podobnie przedstawia się sytuacja w przypadku odwiedzin meczetu, np. w Kruszynianach. Odpowiedzi twierdzącej udzieliło 51,2% respondentów, przeczącej zaś 48,6%. Istotne statystycznie różnice pojawiają się przy kategoriach wieku

respondentów. Twierdzących odpowiedzi udzielały przeważnie osoby w wieku 55-64 lata (62,1% w przypadku synagogi i 58,6% w przypadku meczetu). **Najniższą znajomość omawianych miejsc dostrzega się wśród osób z najmłodszych grup wieku. W meczecie nie było nigdy 65,1% osób w wieku 15-24 lat. W synagodze zaś 56,6% osób w wieku 25-34 lat.**

Biorąc pod uwagę sytuację materialną rodziny respondentów należy zauważyć, iż w omawianych miejscach kultu religijnego nie były nigdy głównie osoby pochodzące z rodzin ubogich. Blisko 67,4% respondentów deklarujących, iż ich rodziny praktycznie nie dają sobie rady przy obecnym poziomie dochodów nie było nigdy w meczecie. Jednocześnie 75,4% osób z tych rodzin nigdy nie było w synagodze.

Osoby deklarujące osobistą znajomość cudzoziemców mieszkających w Polsce częściej posiadają doświadczenia pobytu w synagodze i meczecie. Blisko 56,2% osób nie posiadających takich znajomości nigdy nie było w synagodze a 57,3% w meczecie.

Respondenci zostali także poproszeni **o oszacowanie procentowej wielkości udziału w populacji mieszkańców Białegostoku mniejszości narodowych przed II wojną światową.** Zgodnie z pierwszym spisem powszechnym ludności II Rzeczypospolitej z dnia 30.11.1921 r. Białystok liczył 76,7 tysięcy mieszkańców⁶. W tym: 46,6% Polaków, 48,7% Żydów, 1,9% Niemców, 1,8% Rosjan, 0,8% Białorusinów oraz 0,2% innych narodowości. Skład wyznaniowy przedstawiał się następująco: 51,6% stanowili wyznawcy judaizmu, 38,6% katolicy, 6,2% prawosławni, 3,2% ewangelicy a 0,1% przedstawiciele innych wyznań⁷. Według spisu z 1931 r. miasto Białystok liczyło 91,1 tysięcy mieszkańców⁸. W tym: 45,6% rzymsko-katolików, 8,2% prawosławnych, 2,9% ewangelików oraz 43% osób wyznania mojżeszowego. Na podstawie danych wyznaniowych i językowych szacuje się, że w 1931 r. w Białymstoku Polacy stanowili około 50,0% ogółu mieszkańców, Żydzi 43,0%, Rosjanie 3,6%, Niemcy 2,1% oraz Białorusini i przedstawiciele innych narodowości 1,4%. Podsumowując, stwierdza się, że mniejszości narodowe w okresie przedwojennym stanowiły co najmniej połowę mieszkańców miasta.

Ogólnie respondenci mają **skłonność do zaniżania szacunków co do wielkości udziału wśród przedwojennych Białostoczan mniejszości narodowych.** Średnia szacunkowa wartość odpowiedzi wynosi 34,53%. Najwyższe szacunki podają osoby z następujących grup: w wieku 65-74 lat (średnia ocena 40,5%). Największą skłonność do zaniżania szacunków mają osoby w wieku 75 lat i więcej (średnia ocena 26,06%).

Kolejnym obszarem oceny mieszkańców była **opinia co do posiadania przez Białystok statusu miasta wielokulturowego.** Należy przy tym zaznaczyć, iż w Narodowym Spisie Powszechnym z 2011 roku narodowość polską zadeklarowało 97,09% ankietowanych obywateli Polski⁹. Pod względem struktury ludności Białystok nie jest miastem w znacznym

⁶ *Województwo białostockie*, GUS, Warszawa 1927, *Pierwszy Spis Ludności RP z 30 listopada 1921 r.*; [cyt. za:] A. Sadowski, *Białystok. Kapitał społeczny mieszkańców miasta*, WSE, Białystok 2006, s. 157.

⁷ A. Dobroński, *Białystok. Historia miasta*, Zarząd Miasta Białegostoku, Białystok, s. 120; [cyt. za:] A. Sadowski, *Białystok. Kapitał społeczny mieszkańców miasta*, op. cit., s. 157.

⁸ A. Krysiński, *Struktura narodowościowa miast polskich*, „Sprawy Narodowościowe”, nr 1-2/1937; [cyt. za:] A. Sadowski, *Białystok. Kapitał społeczny mieszkańców miasta*, op. cit., s. 158.

⁹ *Przynależność narodowo-etniczna ludności – wyniki spisu ludności i mieszkań 2011*, Notatka informacyjna 29.01.2013, GUS, www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/Przynaloznosc_narodowo-etniczna_w_2011_NSP.pdf [28.08.2013].

stopniu zróżnicowanym narodowościowo i etnicznie. Jest jednakże miastem zróżnicowanym kulturowo gdyż posiada utrwalone występowanie form aktywności, norm i wartości przedstawicieli: mniejszości narodowych (Białorusini, Ukraińcy, Litwini, Rosjanie, Żydzi); etnicznych (Tatarzy, Romowie); religijno-wyznaniowych (prawosławni, muzułmanie, protestanci, staroobrzędowcy); zbiorowości regionalnych (Białostoczczyzny, ziemi łomżyńskiej, Suwalszczyzny); zbiorowości wyróżnionych według kultury pochodzenia, przynależności historycznej (chłopska, postszlachecka, małomiasteczkowa); oraz migrantów, jako nowej kategorii kulturowej¹⁰.

Wykres 3. Odpowiedzi na pytanie: Czy obecnie Pana/Pani zdaniem Białystok jest miastem wielokulturowym?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Wyniki przeprowadzonego badania potwierdzają obserwacje z badań nad kapitałem społecznym miasta Białystok¹¹. Mieszkańcy wprawdzie **rzadko deklarują posiadanie mniejszościowych tożsamości narodowych czy etnicznej, ale bardzo często podzielają wizerunek zbiorowej tożsamości miasta jako zróżnicowanego. Blisko 84,1% mieszkańców uznaje obecnie miasto Białystok za wielokulturowe.**

Miasto za wielokulturowe uznaje 96,6% osób w wieku 75 lat i więcej, 93,5% w wieku 55-64 lat, 90,4% w wieku 45-54 lat oraz 89,9% w wieku 65-74 lat. Pogląd ten najrzadziej dzielają osoby młode. Dla 31,1% osób w wieku 15-24 lat i 23,9% w wieku 25-34 lat miasto nie jest obecnie wielokulturowe. Młodsze pokolenia być może przykładają większą uwagę do „namacalności” doświadczenia wielokulturowości, obecności reprezentantów różnych kultur w mieście i właściwych dla nich wartości, norm i symboli a nie jedynie posługiwania się wielokulturowością jako ogólnym hasłem czy odwołaniem do przeszłości.

¹⁰ A. Sadowski, *Białystok. Kapitał społeczny mieszkańców miasta*, op. cit., s. 170.

¹¹ Zob. *Ibidem*, s. 168-170.

3. UDZIAŁ W INICJATYWACH NA RZECZ TOLERANCJI I WIELOKULTUROWOŚCI

Celem badania była także ocena ostatnich interwencji w zakresie upowszechniania tolerancji i wielokulturowości w mieście. W dniu 17.06.2013 radni i prezydent miasta zapowiedzieli koncert „Białystok dla tolerancji” w ramach protestu przeciwko aktom agresji, przemocy i rasizmu, jakie miały miejsce w poprzednich miesiącach. Koncert odbył się w niedzielę 30.06.2013 na scenie ustawionej na Rynku Kościuszki. W relacjach medialnych zwrócono uwagę przede wszystkim na: niską frekwencję, złą pogodę, nadmierną obecność funkcjonariuszy policji, staży miejskiej i ochrony, protest anarchistów przeciwko formie koncertu oraz kłótnię do jakiej doszło podczas koncertu pomiędzy Polakami i Czechenami.

Respondenci zostali w pierwszej kolejności zapytani o to **czy słyszeli o koncercie „Białystok dla tolerancji”**. **Odpowiedzi twierdzącej udzieliło 72,1%** osób. Wśród osób poinformowanych o koncercie przeważały kobiety (76,3%). Przy podziale odpowiedzi ze względu na wiek zauważono, iż o koncercie słyszały głównie osoby ze starszych grup wiekowych, tj. 65-74 lat (87,2%) oraz 55-64 (84,4%). Blisko połowa osób w wieku 15-24 lat nie posiadała informacji o koncercie (44,5%) oraz 1/3 osób w wieku 25-34 lat (35,8%). Kolejne pytanie dotyczyło oceny samego faktu uczestnictwa w koncercie „Białystok dla tolerancji”. W wydarzeniu nie brało udział 90,7% respondentów.

W dalszej kolejności dążono do określenia **czy wśród mieszkańców miasta istnieje potrzeba prowadzenia działań edukacyjnych z zakresu tolerancji i wielokulturowości**. Respondenci zostali zapytani o to **czy ich zdaniem lekcje na temat reprezentowanych w regionie mniejszości narodowych są potrzebne**. Odpowiedzi twierdzących udzieliło 77,4% respondentów. Istotnie statystycznie różnice zauważono w przypadku podziału na płeć. Blisko 84,8% kobiet dostrzega zapotrzebowanie na prowadzenie edukacji o mniejszościach narodowych. Tymczasem poglądu tego wyraźnie nie podziela 28,8% mężczyzn. Przeciwnie prowadzeniu zajęć z zakresu edukacji międzykulturowej czy regionalnej są także głównie osoby w wieku 15-24 lat (31,3%). Najwięcej zwolenników zaś jest w grupach od 25 do 54 roku życia.

Respondentów zapytano także **czy wyraziliby zgodę na udział swoich dzieci w zajęciach o tematyce reprezentowanych w regionie mniejszości**. Skłonność taka jest większa niż opisane wcześniej dostrzegane zapotrzebowanie na zajęcia. Zgodę wyraziłoby około 86,5% mieszkańców Białegostoku. Jest to o niemal 9,1 p.p. więcej respondentów niż w przypadku zapotrzebowania na prowadzenie zajęć. Pozytywne opinie w tym zakresie posiadają głównie kobiety (90,2%). Blisko 13,7% mężczyzn nie wyraziłoby zgody na uczestnictwo ich dzieci w takich zajęciach.

Istotne różnice zauważono także w podziale na wiek respondentów. Swoje dzieci na takie zajęcia byłoby skłonne wysłać niemal 92,8% osób w wieku 35-44 lat. Najwięcej sceptyków jest w najmłodszych i najstarszych grupach wieku. Przeciwnych wysłaniu dzieci na zajęcia o mniejszościach narodowych byłoby 23,5% osób powyżej 75 lat. Opinie te mogą rzutować na wychowywanie wnuków przez znajdujące się głównie w średnim wieku dzieci tych respondentów. Negatywne nastawienie mają też młodzi respondenci - osoby w wieku

15-24 lat (13,1% odpowiedzi negatywnych), które przeważnie nie posiadają jeszcze własnych dzieci.

4. STOSUNEK DO CUDZOZIEMCÓW, PRZEDSTAWICIELI MNIEJSZOŚCI

W badaniu zastosowano różnorodne pytania sondujące nastawienie Białostoczan do cudzoziemców. W wielu badaniach dotyczących uprzedzeń i stereotypów, nie tylko polskich, ale również w innych krajach, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych i krajach Europy Zachodniej, podkreśla się, że w badaniach sondażowych respondenci ujawniają skłonność do ukrywania swoich prawdziwych negatywnych postaw, zwłaszcza w sytuacji stawiania pytań wprost o uprzedzenia¹². Zwraca się uwagę w sposób szczególny na dość mocno zinternalizowaną normę „politycznej poprawności”, tj. nie wyrażania w sposób bezpośredni swoich uprzedzeń. Z tego powodu w zastosowanym kwestionariuszu użyto również pytań, w których respondenci wyrażają opinię nie o sobie, lecz o swoim otoczeniu.

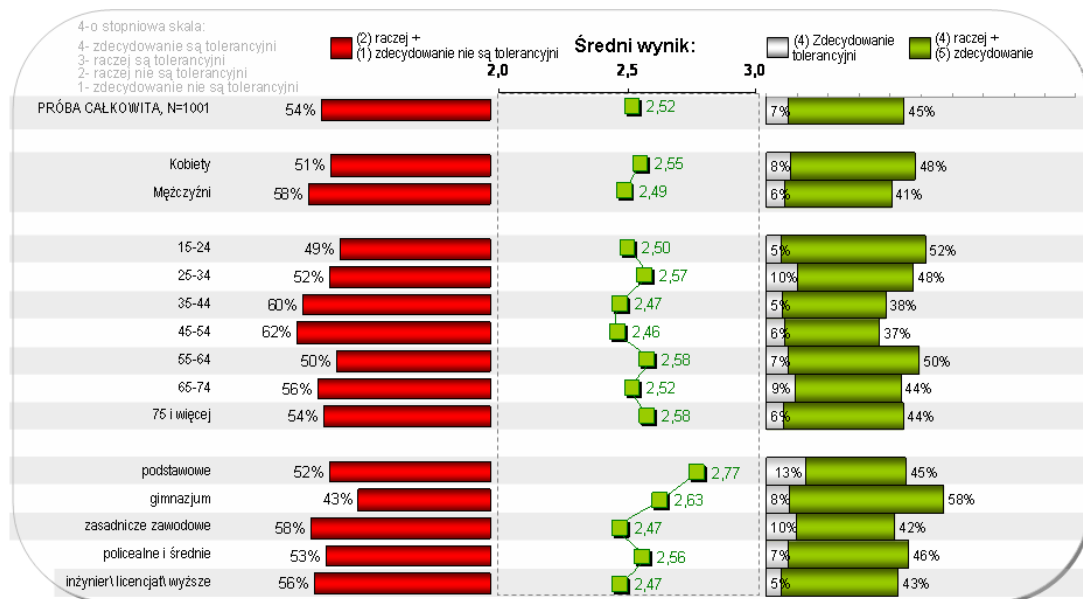
Tabela 1. Odpowiedzi na pytanie: Na ile P. zdaniem mieszkańcy Białegostoku są tolerancyjni wobec cudzoziemców?

	PRÓBA CAŁKOWITA		Płeć				Wiek													
			Kobieta		Mężczyzna		15-24		25-34		35-44		45-54		55-64		65-74		75 i więcej	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
SUMA ODP Zdecydowanie + raczej są tolerancyjni	447	44,6	259	48,1+	188	40,5-	75	51,5	99	47,6	64	38,4	58	36,7-	78	49,5	38	43,5	34	44,2
Zdecydowanie są tolerancyjni	69	6,9	41	7,6	28	6,0	7	4,9	21	10,0	9	5,2	9	5,7	11	7,0	8	9,2	4	5,5
Raczej są tolerancyjni	378	37,7	218	40,5	160	34,5	68	46,6+	78	37,6	55	33,2	49	31,0-	67	42,5	30	34,3	30	38,7
Raczej nie są tolerancyjni	485	48,4	246	45,8	238	51,3	61	41,9	99	47,3	89	53,2	91	57,5+	68	43,0	42	48,1	35	45,8
Zdecydowanie nie są tolerancyjni	60	6,0	29	5,3	32	6,8	10	6,5	9	4,4	12	7,0	7	4,6	10	6,5	7	7,5	6	7,8
Trudno powiedzieć	10	1,0	4	0,7	6	1,3	-	--	1	0,6	3	1,5	2	1,2	2	1,1	1	0,9	2	2,3
SUMA ODP Zdecydowanie + raczej nie są tolerancyjni	545	54,4	275	51,2-	270	58,2+	71	48,5	108	51,8	100	60,1	98	62,1+	78	49,5	49	55,5	41	53,5
Razem	1002	100	538	100	464	100	146	100	208	100	168	100	158	100	158	100	88	100	77	100
Średnia	2,52		2,55		2,49		2,5		2,6		2,5		2,46		2,6		2,5		2,6	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

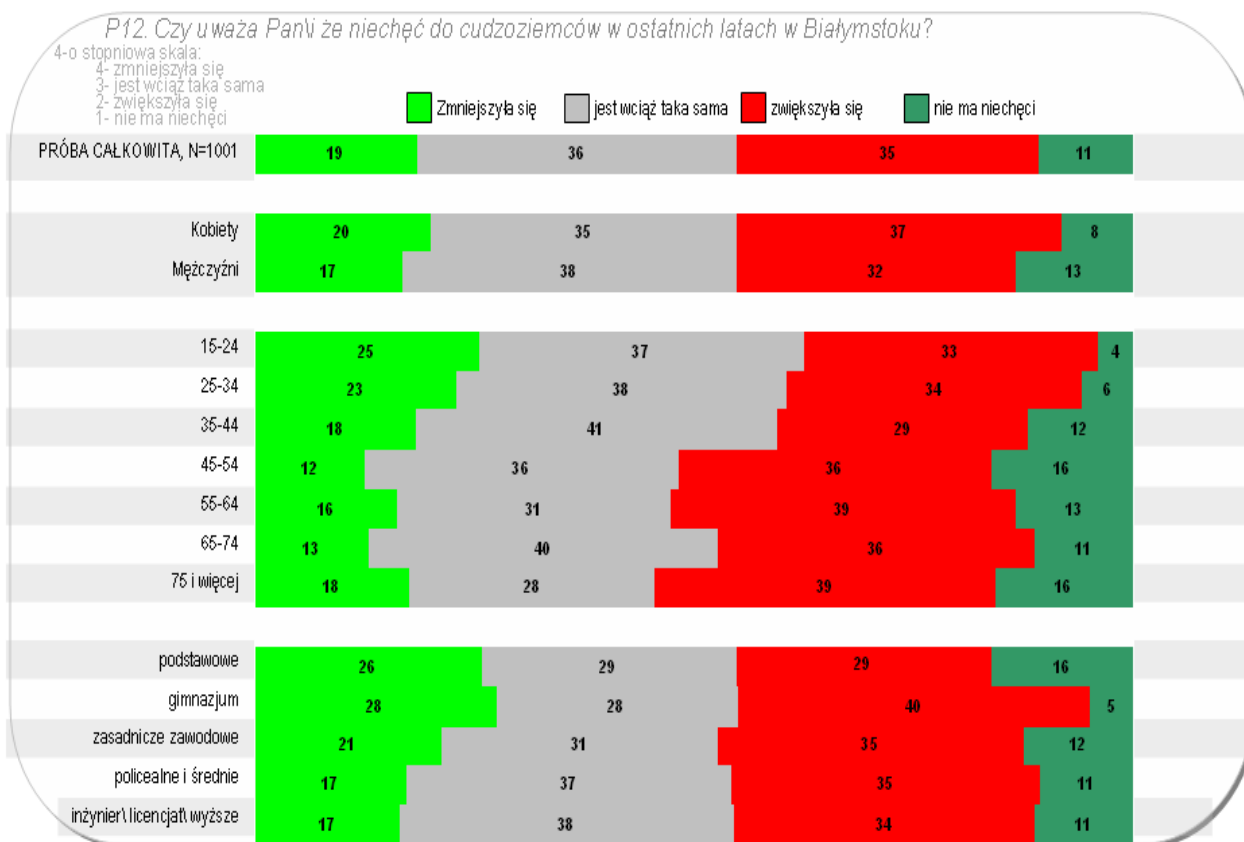
¹² M. Bilewicz, *Nowe formy uprzedzeń z perspektywy psychologii dyskursywnej*, „Kultura i Społeczeństwo” 2004 nr 1; prace T. van Dijka dotyczące krajów Europy Zachodniej, np. *Elite Discourse and Racism*, SAGE Publications, Newbury Park CA 1993.

Wykres 4. Odpowiedzi na pytanie: Na ile P. zdaniem mieszkańcy Białegostoku są tolerancyjni wobec cudzoziemców?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Wykres 5. Opinie Białostoczan na temat niechęci do cudzoziemców

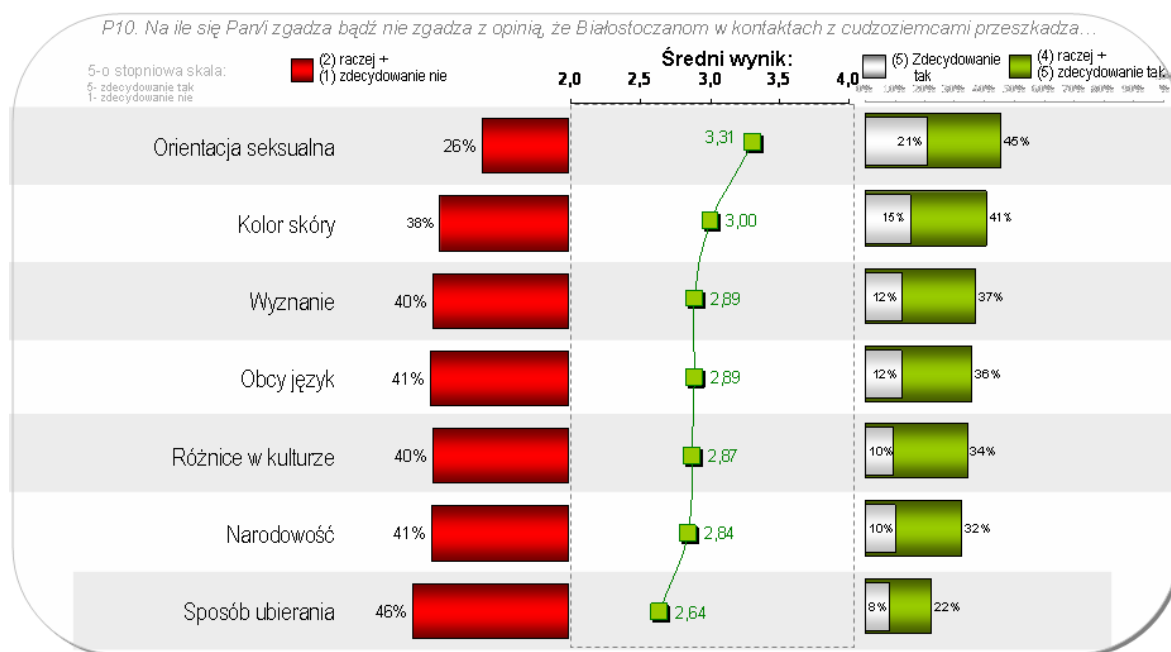
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Blisko **54,4%** respondentów odpowiedziało, że Białostoczanie według nich nie są tolerancyjni, a niewiele ponad **40%** wyraziło bardziej pozytywne opinie. Młodszy respondenci, jak również ci, którzy są aktywni zawodowo oraz niewierzący wyrażali częściej opinię o nietolerancji mieszkańców Białegostoku.

Badani Białostoczanie postrzegają **wzrost postaw nietolerancyjnych** w swoim mieście: taką opinię wyraziło 34,5% respondentów. Przeciwnego zdania było zaledwie 18,5% respondentów. **Najwięcej osób (36,3%) wybrało jednak odpowiedź, że niechęć do cudzoziemców jest na takim samym poziomie jak wcześniej.** Odpowiedź negującą zupełnie występowanie postaw nietolerancyjnych wybrała co 10 badana osoba (10,7%).

W kolejnych pytaniach staraliśmy się określić **cechy, które wywołują największe postawy nietolerancji w odniesieniu do cudzoziemców.** Odpowiedzi były umieszczone na 5-stopniowej skali.

Wykres 6. Odpowiedzi na pytanie: Na ile się Pan/i zgadza z opinią, że Białostoczanom w kontaktach z cudzoziemcami przeszkadza

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Najbardziej drażniącą cechą okazuje się być **orientacja seksualna**, co wiązać należy nie tyle z cechą charakterystyczną dla cudzoziemców, ale raczej z ogólnie bardzo negatywnymi postawami wobec osób o homoseksualnej orientacji. Na tę cechę cudzoziemców najczęściej wskazywali respondenci najmłodsi (15-24 lat). Dystans do osób o innej orientacji psychoseksualnej widać również w odpowiedziach na inne pytanie: *Czy zagłosowałby P. na radnego, którego P. popiera, gdyby był on gejem?* Z jednej strony połowa respondentów (47,7%) odpowiedziało pozytywnie na to pytanie, jednak co trzeci respondent (35,3%) do tej sytuacji odniósł się negatywnie. Pytaliśmy również o opinię

dotyczącą możliwości organizacji „Parady Równości” w Białymstoku – 41% respondentów nie miało nic przeciwko temu, sprzeciw wobec takiego pomysłu wyraziło 34,4% respondentów.

Ponad 40% respondentów wskazało również **kolor skóry** jako cechę wywołującą dyskomfort w kontaktach Białostoczan z cudzoziemcami. Potwierdza się to w odpowiedziach na inne pytanie, które również miało wskazać (nie pytając wprost o postawy samych respondentów). Brzmiało ono: *Na ile Pana/Pani zdaniem poważnym problemem w Białymstoku jest gorsze traktowanie ludzi ze względu na rasę – to znaczy ze względu na to, że mają inny kolor skóry?* I tutaj ponad połowa respondentów (53,2%) oceniła, że jest poważny problem w naszym mieście (skumulowane odpowiedzi *bardzo poważny problem* 14,4% i *raczej poważny problem* 38, 8%). Tak postrzegają sytuację w Białymstoku przede wszystkim ludzie młodzi w wieku 15-34 lat. Częściej zwracają uwagę na to również kobiety i osoby aktywne zawodowo. Rasizm nie jest zbyt wielkim problemem w Białymstoku dla 36,3% respondentów – tak oceniają częściej mężczyźni i najstarsi respondenci, a niecałe 9% uznaje, że w ogóle tego typu dyskryminacji wśród mieszkańców nie widać.

Na trzecim miejscu wśród cech cudzoziemców, które są postrzegane jako pewna bariera w kontaktach jest **wyznanie**. I znów tutaj najczęściej na tę przeszkodę wskazywali najmłodszy respondenci, jak również – co brzmi trochę paradoksalnie – niewierzący. Osoby deklarujące się jako wierzące rzadziej zwracały uwagę na religię jako barierę w kontaktach z cudzoziemcami. W innych pytaniach widać, że nastawienie Białostoczan do **muzułmanów** – nie jest wyraźnie negatywne: **ponad połowa z nich deklaruje, że nie miałyby nic przeciwko budowie meczetu w Białymstoku**. Niecałe 20% wyraziło swój sprzeciw. Oczywiście należy pamiętać, że w badaniach sondażowych mamy do czynienia z deklaracjami, w rzeczywistości reakcja na budowę meczetu może się różnić w zależności od np. jego umiejscowienia w przestrzeni miejskiej. Przykładowo, sprzeciw może wzrosnąć w sytuacji wybudowania go w reprezentatywnym centrum miasta. Jednak, wyniki pokazują, że ogólna postawa wobec wybudowania meczetu jest dość pozytywna, również dystans wobec mużulmanów nie jest bardzo duży w porównaniu do innych grup. Być może wynika to z lokalnej specyfiki zróżnicowania religijnego w Białymstoku i w województwie podlaskim, gdzie społeczność mużulmańska jest postrzegana przez pryzmat tutejszych Tatarów.

5. SKALA DYSTANSÓW SPOŁECZNYCH

W badaniach postaw tolerancyjnych wśród mieszkańców Białegostoku wykorzystano również zmodyfikowane narzędzie wykorzystywane od kilkadziesiąt lat w badaniach stosunków międzygrupowych i uprzedzeń – a mianowicie tzw. **skalę dystansów społecznych**. Dystans społeczny to miara bliskości, jaką akceptujemy wobec osób odmiennych pod względem pewnej istotnej cechy (najczęściej pochodzenie etniczne lub religijne, niekiedy włącza się również takie cechy jak orientacja seksualna czy niepełnosprawność).

Skala dystansów społecznych została wprowadzona do nauk społecznych przez amerykańskiego badacza Emory Bogardusa (stąd nazywane jest to narzędzie **skalą Bogardusa**). Pomiar ten polega zadaniu pytań, w których stawiamy respondenta w

wyobrażonej sytuacji kontaktu z przedstawicielem grupy obcej. Respondent na kilku skalach ma za zadanie określenie stopnia dopuszczalności kontaktu z obcym. Nie zakłada się przy tym, że respondenci mieli do czynienia z taką sytuacją czy mieli realny kontakt z przedstawicielami badanych grup. Skala dystansów społecznych ma charakter kumulatywny, to znaczy zakłada się, że w miarę odczytywania kolejnych pytań będzie narastać dyskomfort respondentów. Ten, kto twierdząco odpowie na pytania odpowiadające sytuacjom najbliższego kontaktu charakteryzuje się najwyższym poziomem otwartości i tolerancji¹³.

W badaniu zastosowaliśmy cztery skale, w których badaliśmy dystans do następujących grup: **Czeczenów, Romów¹⁴, czarnoskórych, muzułmanów, gejów/lesbijek, Żydów**. Skale dotyczyły następujących sytuacji:

1. **zamieszkanie w Białymstoku licznej grupy przedstawicieli grupy „obcej”;**
2. **wspólna praca (współpracownik) z osobami z grupy „obcej”;**
3. **posiadanie najbliższych sąsiadów z grupy „obcej”;**
4. **poślubienie członka bliskiej rodziny z przedstawicielem/przedstawicielką grupy „obcej”.**

Wybrane sytuacje, które pojawiły się na skalach zostały wybrane jako wskaźniki dystansów społecznych w czterech podstawowych sferach życia społecznego:

- **makrospołecznej sferze publicznej (mieszkanie w jednym mieście);**
- **mikrospołecznej sferze publicznej (miejsce pracy);**
- **sfera prywatna (najbliższe sąsiedztwo);**
- **sfera intymna (włączenie przez ślub do rodziny).**

Każda zmienna była mierzona na pięciostopniowej skali od zdecydowanej akceptacji poprzez obojętność do zdecydowanego sprzeciwu wobec przedstawionej sytuacji.

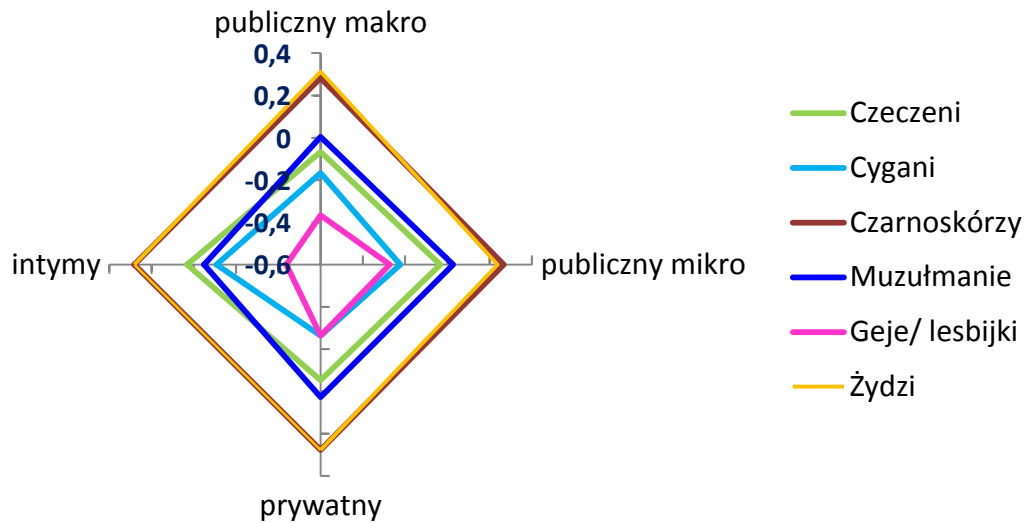
Największy dystans społeczny we wszystkich wymiarach życia społecznego respondenci odczuwają do trzech badanych grup: gejów/lesbijek, Romów i Czeczenów. Wyraźne wyróżnienie grupy o nieheteroseksualnej orientacji pojawia się również w innych badaniach, np. w raporcie z badań sondażowych zrealizowanych w ramach programu „Równe traktowanie standardem dobrego rządzenia”¹⁵.

¹³ A. Jasińska-Kania, K.M. Staszyńska, *Diagnoza postaw młodzieży województwa podlaskiego wobec odmienności kulturowej*, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Białystok 2009, s. 81.

¹⁴ Świadomie w kwestionariuszu użyliśmy słowa „Cyganie” a nie „Romowie”. Zależało nam na wyraźnym uruchomieniu procesu skojarzeniowego. Słowo Rom nie jest naszym zdaniem na tyle powszechne w użyciu, by było wystarczającym bodźcem do pojawienia się powszechnych skojarzeń.

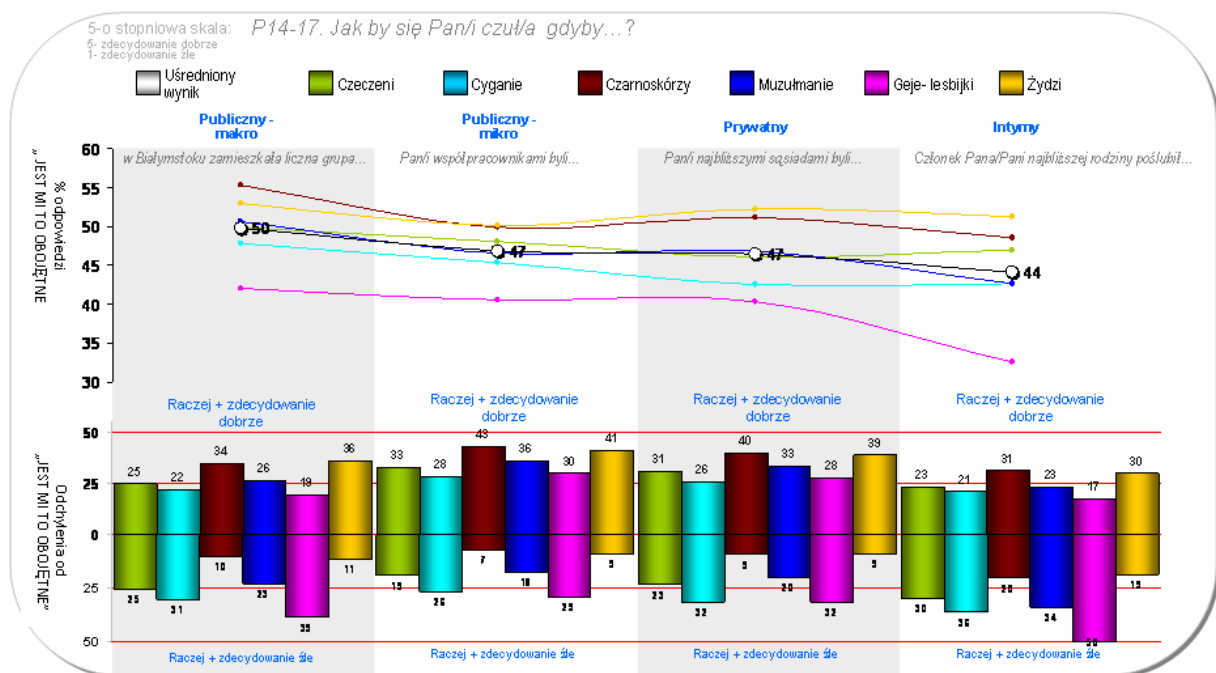
¹⁵ P. Antosz (red. merytoryczna J. Górniak), *Równe traktowanie standardem dobrego rządzenia. Raport z badań sondażowych*, UJ, Kraków 2012.

Wykres 7. Skale dystansów społecznych w badanych sferach życia społecznego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Wykres 8. Dystanse społeczne – podsumowanie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Najmniejszy dystans odczuwali respondenci wobec czarnoskórych i Żydów. Sytuacja ta może wydać zaskakująca, w kontekście wcześniejszych odpowiedzi, w których kolor skóry jest postrzegany jako poważna bariera w kontaktach, jak również ocenia się, że problem postaw nietolerancji ze względu na kolor skóry jest dość ważnym problemem w Białymstoku. Ta niespójność może wynikać z tego, że w pytaniach o dystanse społeczne

respondenci byli pytani wprost o swoje odczucia. Mogło to zwiększać prawdopodobieństwo uaktywnienia się reakcji obronnej i wybranie odpowiedzi neutralnej, co w dużej mierze potwierdza się w wynikach, ponieważ najczęściej tego typu odpowiedzi – „ani dobrze, ani źle” pojawiało się właśnie przy pytaniach o stosunek do osób czarnoskórych i Żydów. Najmniejszy odczuwany dystans do Żydów, może wynikać również z silnie przyswojonej normy „politycznej poprawności” w sytuacjach nie prywatnych (a taką jest sondaż). W Polsce jest widoczne coraz mniejsze przyzwolenie na wyrażanie wprost negatywnych opinii na temat Żydów, choć jak wskazują inne badania dotyczące poziomu antysemityzmu, nadal widać, że poglądy Polaków w rzeczywistości dalekie są od neutralnego stosunku do Żydów (por. np. badania M. Kuci z 2011¹⁶). W analizowanych badaniach dotyczących postaw tolerancyjnych mieszkańców Białegostoku odpowiedzi neutralne, które mogą w tym wypadku mieć charakter „ucieczkowy” („obronny”), w przypadku pytań dotyczących Żydów były najczęstsze, zwłaszcza w sferach prywatnej i intymnej, co może świadczyć o wyjątkowej drażliwości tych pytań. W sferze intymnej wzrasta w widoczny sposób również ilość odpowiedzi neutralnych w przypadku pytań o Czechenów.

Sfera pracy jak również sfera prywatna, związana z najbliższym **sąsiedztwem** jest przestrzenią, w której dystanse są odczuwane relatywnie jako mniejsze, lecz również tutaj dystans do osób homoseksualnych jest największy. Zgodnie z oczekiwaną logiką, związaną z konstrukcją skali Bogardusa najczęściej negatywnych odczuć pojawia się w odpowiedziach na pytanie o **sferę intymną** (ślub członka rodziny z przedstawicielem badanej grupy). Jest to klasyczna sytuacja w tego typu badaniach, w których sfera prywatna jest najbardziej wrażliwym wskaźnikiem i wywołuje najwyższy poziom dyskomfortu psychicznego. W dużym stopniu w pytaniach będących zmodyfikowaną skalą Bogardusa widoczne są odpowiedzi neutralne („jest mi to obojętne”) – najmniej tego typu neutralnych wypowiedzi (poniżej średniej z wszystkich tego typu odpowiedzi) pojawiło się przy grupach takich jak geje/lesbijki, Romowie i muzułmanie.

Warto przyjrzeć się dokładniej poszczególnym wyróżnionym sferom życia społecznego.

¹⁶ M. Kucia (red.), *Antysemityzm, Holocaust, Auschwitz w badaniach społecznych*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011. W opisywanym w tej publikacji sondażu badano m.in. tzw. antysemityzm nowoczesny (wskaźnik: pytanie o zbyt duży wpływ Żydów na media, politykę i gospodarkę Polski). Najwyższy poziom odpowiedzi antysemickich uzyskano w województwie podkarpackim i podlaskim.

5.1. Makrospołeczna sfera publiczna (mieszkanie w jednym mieście)

Pierwszą skalą, na której respondenci określali dystans społeczny do wybranych grup dotyczył sfery publicznej. Dobrym wskaźnikiem badanych postaw było zamieszkanie w Białymstoku licznej grupy Czechenów, Romów, osób czarnoskórych, muzułmanów, osób o orientacji homoseksualnej oraz Żydów.

Tabela 2. Odpowiedzi (skumulowane) na pytanie: Jak czuł/a/by się P., gdyby w Białymstoku zamieszkała liczna grupa...

	GRUPA SPOŁECZNA												Średnia
	Czechenów		Cyganów		Czarnoskórych		Muzułmanów		Gejów/lesbijek		Żydów		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
pozytywne	248	24,7	217	21,7-	345	34,4+	263	26,3	193	19,3-	358	35,8+	27,4
neutralne	500	49,9	479	47,8	554	55,3+	507	50,6	422	42,1-	531	53,0+	49,7
negatywne	254	25,4	305	30,5+	103	10,2-	231	23,1	387	38,7+	113	11,2-	23,0
Razem	1001	100	1001	100	1001	100	1001	100	1001	100	1001	100	
Średnia	2,98		2,88		3,33		3,05		2,68		3,36		

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Na osi makrospołecznej sfery publicznej stosunkowo dość duży odsetek odpowiedzi wskazuje na **wysoki poziom dystansu**: średnia z negatywnych wskazań jest stosunkowo dość wysoka (w porównaniu do kolejnych skal). Może to być spowodowane dwoma czynnikami: wysokim stopniem utożsamiania się z miastem jako obszarem własnym i własnej grupy lub (co wydaje się być bardziej prawdopodobne) użyciem w pytaniu sformułowania „liczna grupa”. Określenie „liczna” mogło uaktywnić w respondentach silniejsze negatywne emocje. **Największy dystans na tej skali respondenci odczuwali do gejów i lesbijek, Romów i Czechenów.** Zwłaszcza grupa osób homoseksualnych wywoływała najsilniejsze emocje: najmniej respondentów wybrało neutralną odpowiedź (42,1%), co obrazuje dość zdecydowane poglądy, jak również poczucie przyzwolenia na ich wyrażanie w porównaniu do innych grup „obcych”. Z istotnych czynników wpływających na rozkład odpowiedzi zwraca szczególną uwagę silna pozytywna korelacja małego dystansu społecznego w tej sferze od osobistej znajomości z cudzoziemcami w Polsce (jeśli respondent znał osobiście jakiegoś cudzoziemca w Polsce, tym przyzwolenie na osiedlenie się licznej grupy wskazanych grup „obcych” było większe). Analizując bardziej szczegółowo istotności statystyczne w pytaniach dotyczących grup, do których respondenci mieli największy dystans, okazuje się, że **najmłodszy respondenci (15-24 lat) wykazują największy dystans w sferze makrospołecznej sferze publicznej do Romów i Czechenów.** Wiek w sposób istotny wpływał na dystans w makrospołecznej sferze publicznej do osób homoseksualnych. Najmniejszy mieli respondenci wieku 25-34 lat. Dystans wyraźnie wzrastał wraz z wiekiem po 55 r.ż. Pozostałe istotne czynniki wpływające na rozkład odpowiedzi na tej skali to: sytuacja materialna rodziny respondenta: im biedniejsza rodzina, tym częściej wskazywała na poczucie dyskomfortu w

sytuacji mieszkania wielu lesbijek i gejów w naszym mieście; osoby religijne dwa razy częściej wybierały negatywne wskazania wobec tej grupy.

5.2. Mikrospołeczna sfera publiczna (współpracownik)

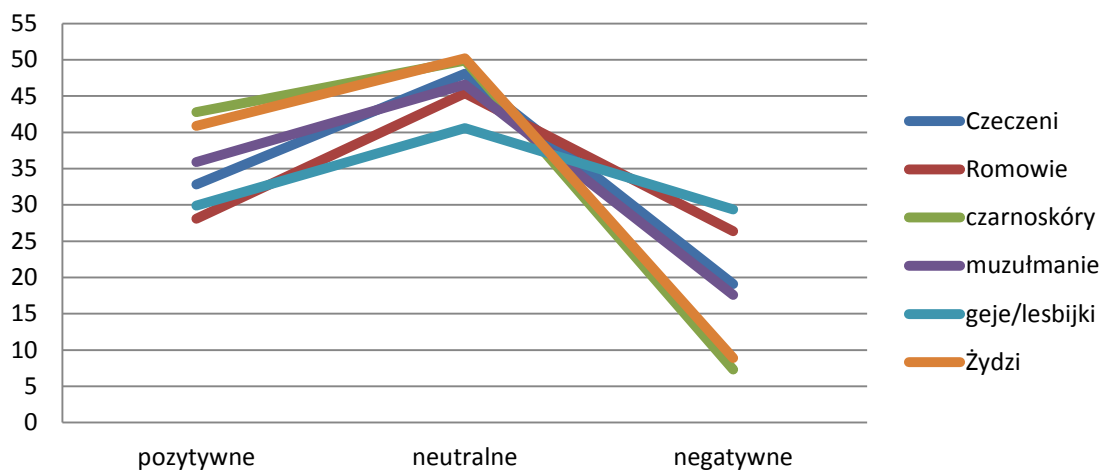
Kolejną sferą, w której badano dystanse społeczne to przestrzeń zawodowa. użytym wskaźnikiem była hipotetyczna sytuacja wykonywania wspólnie pracy zawodowej z przedstawicielami poszczególnych grup. Wzór bliskości i dystansu w kontekście poszczególnych grup ułożył się tutaj podobnie jak w sferze makrospołecznej. Zwraca jednak uwagę tutaj fakt większej częstotliwości wskazań pozytywnych (średnia skumulowanych wskazań pozytywnych jest wyższa i wynosi 35,1%, a negatywnych 18,1%, odpowiedzi neutralne pozostały na podobnym poziomie). Okazuje się więc, że **w sferze zawodowej jesteśmy bardziej otwarci na kontakty z przedstawicielami innych grup**. W analizowanym badaniu można również zauważyć, że rynek pracy jest przestrzenią, do której dajemy większy dostęp imigrantom niż do opieki społecznej (prawo do opieki społecznej 54,5%, a prawo do rynku pracy 65,7%). W innych pytaniach widać również, że nie jest to najważniejsza przestrzeń w której dominuje poczucie rywalizacji i konkurencji do ograniczonych zasobów. Ponad połowa respondentów (54,6%) nie zgodziła się ze stwierdzeniem, że imigranci odbierają prace Polakom. Może to być oczywiście spowodowane faktem, że w dużej mierze Polska jest nadal krajem względnie homogenicznym narodowo i imigranci czy obcokrajowcy nie są realną konkurencją na rynku pracy. Widać również w odpowiedziach, że Białostoczanie są skłonni do przyjmowania obcokrajowców z wysokimi umiejętnościami zawodowymi: 74% pytanym respondentów odpowiedziało pozytywnie na pytanie czy poszliby do lekarza z Pakistanu, mieszkającego w Polsce. Z mniejszą akceptacją zareagowali jednak na zatrudnienie czarnoskórej opiekunki do dziecka 61% - choć nadal wielkość pozytywnych odpowiedzi jest duża.

Tabela 3. Odpowiedzi (skumulowane) na pytanie: Jak czuł/a/by się P., gdyby P. współpracownikami byli:

	GRUPA SPOŁECZNA												Średnia
	Czeczenów		Cyganów		Czarnoskórych		Muzułmanów		Gejów/lesbijek		Żydów		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
pozytywne	329	32,8	282	28,1-	429	42,8+	359	35,9	300	29,9-	410	40,9+	35,1
neutralne	482	48,1	455	45,4	500	49,9+	466	46,6	407	40,6-	503	50,2+	46,8
negatywne	191	19,1	265	26,4+	73	7,3-	176	17,6	295	29,4+	89	8,9-	18,1
Razem	1001	100	1001	100	1001	100	1001	100	1001	100	1001	100	
Średnia	3,21		3,02		3,51		3,27		2,97		3,48		

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Mikrospołeczna sfera publiczna (współpracownik)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

W przestrzeni pracy najsilniejsze negatywne emocje wywołują Romowie – najmniej respondentów pozytywnie zareagowało na hipotetyczną sytuację współpracę z Romami, relatywnie dużo respondentów wprost wyraziło swój dyskomfort w tej sytuacji (26,4%). Nie wydaje się być to zaskakujące, bowiem w powszechnym stereotypie Roma/Cygana zawarte są wyraźnie takie cechy jak nieuczciwość czy lenistwo. **Więcej negatywnych odpowiedzi dotyczyło jedynie gejów i lesbijek w miejscu pracy** – co z kolei może wywołać zdumienie, bowiem orientacja seksualna nie kojarzy się raczej z określonym zestawem cech, które mogą wpływać na relacje pracownicze. W tej sytuacji, może nie wzbudzać zdziwienia, że ponad 85,6% gejów i lesbijek nie przyznaje się do swojej orientacji w miejscu pracy, bojąc się odrzucenia i ostracyzmu społecznego¹⁷. Również w cytowanych już badaniach na temat grup dyskryminowanych zwraca się uwagę, że „miejsca pracy w Polsce są postrzegane przez respondentki i respondentów jako miejsca zamknięte na różnorodność, w których pracownice i pracownicy wolą w obawie przed reakcją otoczenia ukrywać pewne, niezbywalne im cechy. Prawie 3/4 dorosłych Polek i Polaków jest zdania, że osoby nieheteroseksualne obawiając się stygmatyzacji nie ujawniają w miejscu pracy swojej orientacji psychoseksualnej”¹⁸.

¹⁷ Badania Kampanii Przeciwko Homofobii i portalu Praca.pl za: *Sondaż Praca.pl: Pracodawcy nadal obawiają się zatrudniać osoby homoseksualne*, www.praca.pl/centrum-prasowe/komunikaty-prasowe/sondaz-praca-pl-pracodawcy-nadal-obawiaja-sie-zatrudniac-osoby-homoseksualne_cp-52.html [28.08.2013].

¹⁸ P. Antosz (red. merytoryczna J. Górniak), *Równe traktowanie standardem dobrego rządzenia. Raport z badań sondażowych*, UJ, Kraków 2012, s. 6. W cytowanych badaniach okazało się, że najczęściej dyskomfort w pracy osoby badane odczuwałyby, gdyby ich bezpośrednim przełożoną lub przełożonym została osoba homoseksualna (około 25%).

Czynnikami różnicującymi w sposób statystycznie istotny jest wykształcenie: osoby z wykształceniem wyższym (licencjackim i magisterskim) wykazywały najmniejszy dystans do wszystkich badanych grup w tej sferze. Wiek i płeć były istotne zwłaszcza w sytuacji badania odczuć do współpracy z osobami o homoseksualnej orientacji: kobiety wykazywały częściej odczucia pozytywne wobec takiej sytuacji, podobnie jak respondenci z grupy wiekowej 25-34 lat. Respondenci starsi (po 65 r.ż.) zdecydowanie częściej wybierali odpowiedzi świadczące o dyskomforcie spowodowanym współpracą z gejami i lesbijkami. Osoby aktywne zawodowo dwukrotnie rzadziej wskazywały na negatywne odczucia, w odróżnieniu od religijności, która sprzyjała odczuciom negatywnym.

5.3. Sfera prywatna (najbliższe sąsiedztwo)

Skala trzecia dotyczyła najbliższego sąsiedztwa i dotykała już sfery prywatności. W grę wchodziły bowiem kontakty przestrzennie bliższe sferze domowej, niż te związane z pracą. W użytym w kwestionariuszu sformułowaniu „najbliższe” chcieliśmy podkreślić właśnie tę bliskość (zarówno przestrzenną, jak i mentalną).

W sferze prywatnej, do której zaliczyliśmy najbliższe sąsiedztwo, rozkład głosów wygląda bardzo podobnie jak w pozostałych sferach: **najczęściej pozytywne wskazania dotyczyły Żydów i czarnoskórych, najwięcej negatywnych emocji łączyło się z gejami/lesbijkami oraz Romami. Zwiększa się również, choć nieznacznie średnia pozytywnych i negatywnych wskazań.** Temperatura negatywnych odczuć zwiększa się, choć nadal nie jest tak wysoka, jak była w przypadku zamieszkiwania licznej grupy badanych grup w mieście.

Tabela 4. Odpowiedzi (skumulowane) na pytanie: Jak czuł/a/by się P., gdyby P. najbliższymi sąsiadami byli:

	GRUPA SPOŁECZNA												Średnia
	Czeczeńów		Cyganów		Czarnoskórych		Muzułmanów		Gejów/lesbijek		Żydów		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
pozytywne	306	30,6	257	25,7-	398	39,7+	332	33,1	280	27,9-	387	38,7+	32,6
neutralne	462	46,1	425	42,5-	512	51,1+	469	46,8	404	40,3-	524	52,3+	46,5
negatywne	233	23,3	319	31,8+	92	9,2-	201	20,0	318	31,8+	90	9,0-	20,9
Razem	1001	100	1001	100	1001	100	1001	100	1001	100	1001	100	
Średnia	3,12		2,91		3,45		3,2		2,91		3,45		

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

W sytuacji, gdyby naszym najbliższymi sąsiadami byli Czeczeni najczęściej negatywne odczucia były związane z respondentami niepracującymi (bierni zawodowo), źle oceniającymi swoją sytuację materialną oraz nie znający osobiście żadnego cudzoziemca. W przypadku czarnoskórych - nie tylko na tej skali, ale również na pozostałych – wiek jest istotną cechą różnicującą odpowiedzi. Starsi respondenci (po 65 r.ż.) niemal dwukrotnie częściej wskazywali na odczucia negatywne. W przypadku romskich sąsiadów najważniejszą cechą respondentów korelującą z odpowiedziami była znajomość osobista z obcokrajowcami oraz

praca za granicą. W obu przypadkach respondenci rzadziej wskazywali na negatywne odczucia.

W przypadku dość silnych negatywnych odczuć co do sytuacji posiadania sąsiadów o homoseksualnej orientacji, podobnie jak na poprzednich skalach istotne znaczenie ma płeć (kobiety wykazują mniej negatywnych odczuć), wiek (młodszy respondenci byli bardziej otwarci na takie sąsiedztwo) oraz religijność (im bardziej religijny tym częściej wskazywane negatywne odczucia). Istotna w tym przypadku jest również sytuacja materialna rodziny (respondenci biedniejsi wykazywali więcej negatywnych odczuć) czy wykształcenie (osoby z wyższym wykształceniem rzadziej wskazywali na odczucia negatywne i częściej na pozytywne).

5.4. Sfera intymna (włączenie przez ślub do rodziny)

Ta skala jest zazwyczaj najbardziej wrażliwa i wiąże się z największym dystansem społecznym. Tak również stało się w omawianych badaniach.

W przypadku sfery intymnej **widać bardzo wyraźnie pogłębienie się dystansu społecznego**: średnia z wskazań o charakterze negatywnym wzrosła powyżej 30%, a odczucia pozytywne wskazywane były znacznie rzadziej niż na poprzednich skalach. Wydłużyła się również lista grup, do których respondenci mają wyraźny dystans: **oprócz gejów/lesbijek i Romów, wyraźnie odznaczają się odpowiedzi negatywne w stosunku do muzułmanów i Czeczenów**. Najmniejszy dystans, podobnie jak na innych skalach pojawia się wobec czarnoskórych i Żydów (ale może to być powiązane ze wspomnianą normą „poprawności politycznej”).

Tabela 5. Odpowiedzi (skumulowane) na pytanie: Jak czuł/a/by się P., gdyby osoba z P. bliskiej rodziny poślubiła:

	GRUPA SPOŁECZNA												Średnia
	Czeczena		Cygana		Czarnoskórego		Muzułmana		Geja/lesbijkę		Żyda		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
pozytywne	233	23,2	210	20,9-	312	31,2+	232	23,2	174	17,4-	300	30,0+	24,3
neutralne	471	47,0	428	42,7	487	48,6+	428	42,7	326	32,6-	514	51,3+	44,2
negatywne	298	29,8	364	36,4+	203	20,2-	342	34,1	501	50,1+	188	18,7-	31,6
Razem	1001	100	1001	100	1001	100	1001	100	1001	100	1001	100	
Średnia	2,91		2,77		3,16		2,83		2,44		3,16		

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Częściej odpowiedź wskazującą na odczucia pozytywne w sytuacji ślubu z osobą o innej orientacji psychoseksualnej wybierały kobiety (i one najczęściej wybierały również najbardziej zdecydowaną odpowiedź, że czułyby się „bardzo dobrze” – 11,3% w porównaniu do 6,2% mężczyzn). Na stopień dystansu na tej skali w istotny sposób wpływa również wiek: widać wyraźną zależność – im starszy respondent, tym rzadziej wybierał odpowiedź wskazującą na pozytywne odczucia. Najmniejszy dystans społeczny w tej sytuacji mieli respondenci w wieku 25-34 (26,4% wskazań na pozytywne odczucia, w tym, najwięcej, bo

16,3% stwierdziło, że czułoby się „zdecydowanie dobrze”). Największy dystans wykazywali respondenci starsi, po 55 r.ż. Wśród nich co najmniej połowa wskazywała na negatywne odczucia w sytuacji ślubu członka rodziny z gejem lub lesbijką. Skala dystansu na tej skali również w istotny sposób zależała od sytuacji materialnej rodziny respondenta (im ta sytuacja gorsza, tym większa skala dystansu). Podobnie, jak na wszystkich skalach, w przypadku określania stosunku do sytuacji związanej z osobami o innej orientacji psychoseksualnej, religijność jest istotną cechą respondentów silnie korelującą z dużym dystansem społecznym.

W przypadku Romów istotnymi statystycznie cechami respondentów są: wiek (największy dystans wśród osób w wieku 65+), aktywność zawodowa (bierni zawodowo odczuwają większy dystans) oraz wykonywanie pracy odpłatnej poza Polską w ciągu ostatnich 10 lat (osoby, które pracowały za granicą rzadziej wybierały odpowiedzi związane z negatywnymi odczuciami 27,4% w stosunku do niepracujących, którzy niemal w 40% wybierali takie wskazania).

Negatywny stosunek do ślubu z osobą innego wyznania (ślub z wyznawcą islamu) najbardziej charakterystyczny jest dla respondentów wieku 65-74 lat. Wyraźnie też wpływa na największy dystans do sytuacji ślubu z muzułmaninem/muzułmanką zła sytuacja materialna – osoby żyjące na wysokim poziomie materialnym jedynie w 5% wskazywały na duży dystans, a w przypadku rodzin biednych czy najbiedniejszych wskaźnik ten był zdecydowanie wyższy (18,1% i 29,6%). Ważną zmienną jest również religijność – w tym przypadku na negatywne odczucia wskazywało 1/4 słabo wierzących i ponad 1/3 deklarujących się jako wierzących.

6. CUDZOZIEMCY W OPTYCE BIAŁOSTOCZAN

Diagnoza postaw mieszkańców Białegostoku w zakresie tolerancji miała na celu wydobycie opinii i nastawienia do innych grup społecznych, w tym w sposób szczególny do cudzoziemców. Przedmiotowa materia znajduje się w sferze oddziaływania tak zwanej polityki migracyjnej¹⁹, której jednym z wymiarów jest wzajemne oddziaływanie autochtonów i ludności napływowej. Omawiane oddziaływanie międzyludzkie w zrozumiałym sposób nabiera cech właściwych dla określonego środowiska lokalnego, nie mniej jednak dąży się do modelowania pożądanych relacji w ramach zestandaryzowanego wzorca²⁰. Mobilność zagraniczna jako swoiste *signum specificum* czasów współczesnych na trwale zmieniała sytuację społeczeństw w poszczególnych krajach. Pomimo, iż Polska dotychczas nie stanowi wiodącego kierunku migracji zagranicznych to niewątpliwie powinna dbać o prawidłowe projektowanie i realizację zadań związanych z obecnością i funkcjonowaniem cudzoziemców

¹⁹ Szczegółowe informacje odnośnie aktualnych ram programowych rządu w tej sprawie zawiera dokument pt. *Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Departament Polityki Migracyjnej, Warszawa 2012, <http://bip.msw.gov.pl/download/4/13763/PMPprzyjetaprzezRadeMinistrow31lipca20122.pdf> [28.08.2013].

²⁰ Wzorzec minimalnego standardu możliwy jest do ustalenia w oparciu o obowiązujące w tym zakresie przepisy prawa międzynarodowego a także UE.

w społeczeństwie polskim. W tym celu realizowane są konkretne wytyczne w zakresie przyjmowania i legalizacji pobytu cudzoziemców ich pracy a także integracji.

Omawiane badanie w pośredni sposób pozwala ustalić efektywność prowadzonych działań systemowych.

6.1. Znajomość cudzoziemców

Celem ustalenia perspektywy deklarowanych opinii respondentów, w pierwszej kolejności poproszono ich o odpowiedź na pytanie o osobistą znajomość cudzoziemca mieszkającego w Polsce.

Tabela 6. Deklarowana osobista znajomość cudzoziemców mieszkających w Polsce

	PRÓBA CAŁKOWITA		Płeć				Wiek													
			Kobieta		Mężczyzna		15-24		25-34		35-44		45-54		55-64		65-74		75 i więcej	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Tak	605	60,5	306	57,0-	299	64,4+	112	76,8+	132	63,4	102	61,3	101	64,2	86	54,8	46	51,7	26	33,3-
Nie	389	38,9	226	42,1+	163	35,1-	34	23,2-	75	36,0	63	37,9	56	35,1	70	44,6	41	46,4	51	65,6+
Nie wiem/nie pamiętam	7	0,7	5	0,9	2	0,5	-	--	1	0,6	1	0,8	1	0,7	1	0,5	2	1,9	1	1,1
Razem	1001	100	537	100	464	100	146	100	208	100	167	100	158	100	157	100	88	100	77	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Wynik badania na próbie całkowitej wskazuje, że **60% mieszkańców Białegostoku deklaruje osobistą znajomość cudzoziemca mieszkającego w Polsce**. Biorąc pod uwagę zmienną wieku, należy zauważyć, iż zdecydowanie częściej osobistą znajomość deklarują osoby młode w wieku 15-24 lata (76,8%). Do braku znajomości tego rodzaju przyznają się osoby najstarsze 65,5% (75+). Częściej znajomość cudzoziemców wskazywali mężczyźni (64,4%), osoby aktywne zawodowo (62,2%) oraz będące dobrej sytuacji ekonomicznej (81,1%). Biorąc pod uwagę posiadane wykształcenie respondentów należy stwierdzić, iż największą deklarowaną osobistą znajomość cudzoziemców wskazują gimnazjaliści (75%) oraz osoby z wyższym wykształceniem 67,3%.

Tabela 7. Deklarowana osobista znajomość cudzoziemców mieszkających w Polsce w podziale na wykształcenie respondentów

	WYKSZTAŁCENIE									
	niepełne podstawowe lub podstawowe		gimnazjum		zasadnicze zawodowe		policealne i średnie		inżynier/licencjat/wyższe	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Tak	51	38,7-	34	75,0+	67	48,9	219	55,9	197	67,3+
Nie	77	58,1+	11	25,0-	69	50,4+	172	43,7	93	31,8-
Nie wiem/nie pamiętam	4	3,2	-	--	1	0,7	2	0,5	2	0,8
Razem	133	100	46	100	136	100	393	100	293	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

6.2. Akceptacja obecności poszczególnych grup cudzoziemców

Tolerancja jako postawa społeczna ma charakter wielowymiarowy, co oznacza, że jednostka może akceptować odmienność wyrażaną w jednej cesze, zaś odrzucać inną. Swoistym wymiarem tolerancji względem cudzoziemców jest zgoda na ich legalny pobyt w rozróżnieniu na powód, tak deklarowany jak i faktyczny, dla którego opuścili kraj pochodzenia lub dotychczasowego pobytu i znaleźli się w kraju przyjmującym. Zgodnie z jedną z podstawowych typologii migrantów dzielą się oni dwie kategorie: migrantów przymusowych oraz migrantów dobrowolnych. Mianem migrantów przymusowych określa się osoby, które podjęły decyzje o opuszczeniu dotychczasowego miejsca pobytu na skutek oddziaływania niezależnych od nich czynników zewnętrznych, które uniemożliwiały dalszą egzystencję lub wręcz jej zagrażały. Czynniki wypychające można zaś podzielić na pochodzenia ludzkiego (*man made disasters*) oraz naturalnego (*natural disasters*)²¹. Migranci dobrowolni natomiast są to osoby, które decyzję o przemieszczeniu podjęły w sposób dobrowolny, głównie kierowani chęcią poprawy swojej sytuacji ekonomicznej.

Wykres 9. Akceptacja obecności poszczególnych grup cudzoziemców

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Pytając mieszkańców Białegostoku o ich stosunek do legalizacji pobytu cudzoziemców na terenie RP aż **75% deklaruje, że prawo do legalnego pobytu należy się imigrantom uciekającym przed wojną domową**. Jeszcze częściej postawę akceptującą deklarowały osoby w wieku 45-54 lata - 83,8%. Na podobną przychylność opinii publicznej do osiedlenia się w Polsce mogą liczyć imigranci prześladowani we własnym kraju za poglądy polityczne. Wysoki wskaźnik aprobaty legalizacji pobytu (64,9%) dotyczy także migrantów

²¹ Szerzej na temat typologii migrantów przymusowych pisał B. Wierzbicki, *Uchodźcy*, Temida 2, Białystok 1993.

ekonomicznych. Bardziej pozytywne nastawienie w tym zakresie deklarują młode osoby 24-34 lata. 56,9% respondentów uważa, że zgodne z prawem zamieszkiwanie na terenie RP przysługuje także imigrantom deklarującym odmienne (np. muzułmańskie) wyznanie, choć tutaj jest największy odsetek odpowiedzi negatywnych (20%).

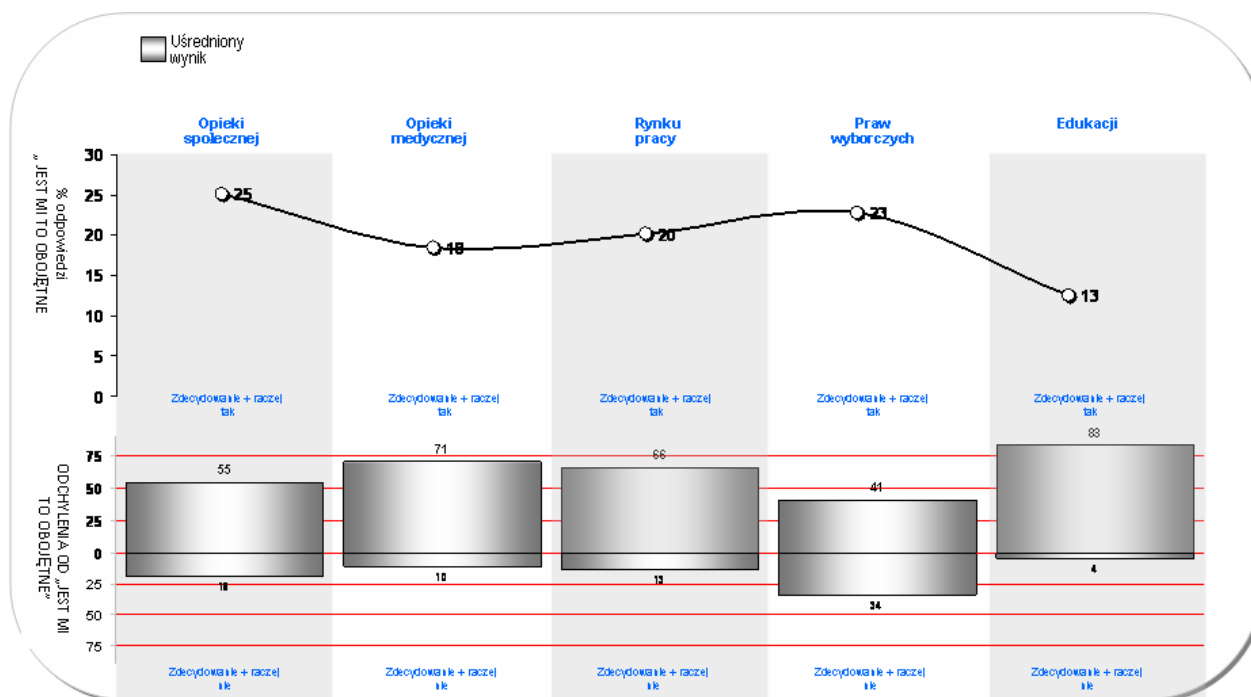
6.3. Dostęp cudzoziemców do poszczególnych obszarów życia społecznego

Obecność cudzoziemców w lokalnej strukturze społecznej w sposób oczywisty oddziałuje na ich partycypację w poszczególnych sferach życia publicznego. Dostęp do poszczególnych wymiarów uczestnictwa determinuje proces ich integracji bądź wykluczenia ze społeczeństwa przyjmującego²². W naukach społecznych wyróżnia się kilka podstawowych obszarów życia człowieka składających się na zdolność odgrywania przez niego pożądaných ról społecznych. Zgodnie z tym celem wymienić należy obszar prawny, ekonomiczny, polityczny, kulturalny i edukacyjny. Wymiar prawny bezpośrednio kształtuje pozostałe i polega na zdolności legalnego zabezpieczenia pozycji równościowej jednostki w społeczeństwie. Na wymiar ekonomiczny składają się dwa elementy. Pierwszy odnosi się do zagwarantowania możliwości dostępu do rynku pracy jako czynnika pozwalającego na zdobycie środków niezbędnych do życia. Drugi, element to dostęp do świadczeń socjalnych dla osób, które z różnych powodów nie są w stanie samodzielnie zabezpieczyć środków do minimum egzystencji. Obszary edukacyjny i kulturalny zabezpieczają rozwój indywidualny jednostki obliczony z jednej strony na przyszłą możliwość znalezienia pracy z drugiej kształtowania określonej postawy będącej wynikiem kierunkowej socjalizacji.

Odnosząc się do akceptowanych przez Białostoczan obszarów wsparcia świadczonego na rzecz imigrantów spoza Unii Europejskiej najkorzystniej kształtuje się obszar edukacji. **Dla dostępu imigrantów do tej sfery życia publicznego przyzwolenie deklaruje 82,9% badanych. Ponad 7 na 10 ankietowanych osób twierdzi, że cudzoziemcy powinni mieć dostęp także do opieki medycznej.** Umiarkowanie w świetle udzielonych odpowiedzi, kształtuje się obawa przed konkurencją ze strony cudzoziemców na rynku pracy. **Ponad 65% uczestników pomiaru jest zdania, że cudzoziemcy winni mieć zapewnione prawo do świadczenia za wynagrodzeniem.** W sposób naturalny wskaźnik ten ulega zaniżeniu w grupie osób będących w trudniejszej sytuacji materialnej, a także nieaktywnych zawodowo. Najmniej korzystnie z perspektywy cudzoziemców kształtuje się nastawienie Białostoczan do partycypacji cudzoziemców w życiu politycznym. Korzystanie przez cudzoziemców z praw wyborczych akceptuje jedynie 41,1% badanych.

²² Zdefiniowanie terminu wykluczenie społeczne odnajdziemy we wspólnym raporcie Komisji UE i Rady UE. Zgodnie z nim wykluczenie społeczne *to proces, w którym pewne osoby są zepchnięte na krawędź społeczeństwa ograniczając ich partycypację na skutek ubóstwa, braku podstawowych umiejętności [...] bądź dyskryminacji. [...] mają niewielki dostęp do władzy i organów decyzyjnych, tym samym poczucie bezradności i braku kontroli nad decyzjami wpływającymi na ich codzienne życie.* Zob. pkt.114 w: *European Social Charter (ETS No. 163). Explanatory Report*, <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/HTML/163.htm> [28.08.2013].

Wykres 10. Opinia o prawie do dostępu cudzoziemców do określonych sfer społecznych

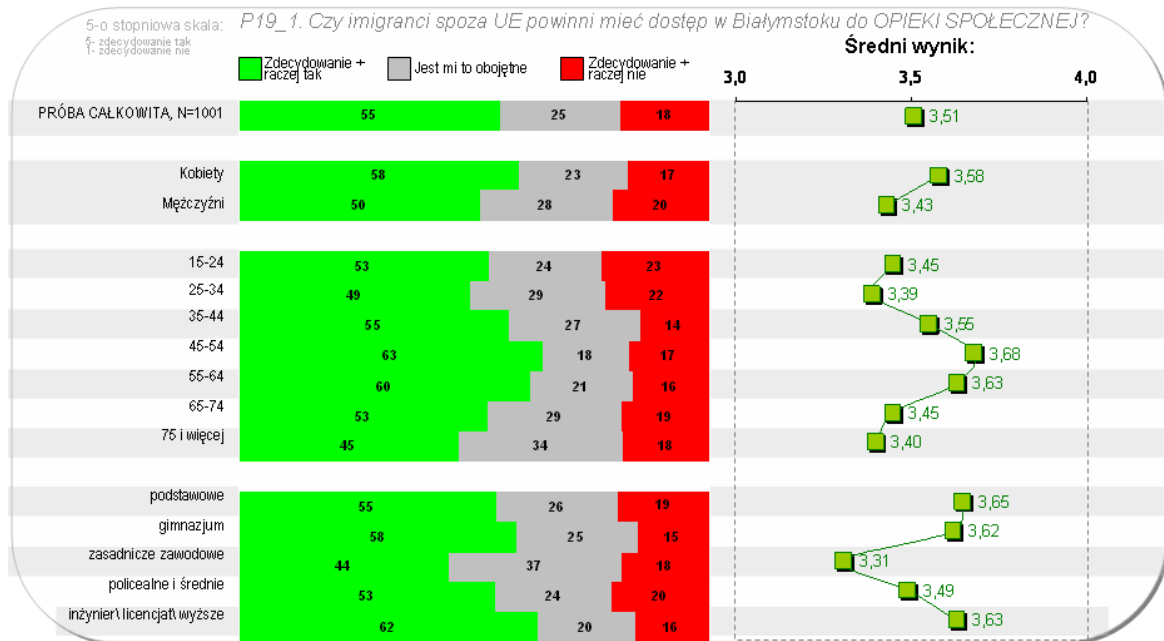
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Sfera opieki społecznej pozostaje jednym z bardziej drażliwych obszarów budowania relacji pomiędzy rodowitymi mieszkańcami danego obszaru oraz ludnością napływową. Z jednej strony świadczenia wchodzące w ofertę wsparcia dystrybuowane na rzecz cudzoziemców, w poczuciu autochtonów, uszczuplają dostępne środki finansowe. Z drugiej często stanowią podstawowy warunek zdolności podjęcia próby adaptacji w nowym środowisku. Należy pamiętać, że cudzoziemcy, legalnie przebywający na terenie RP, będący beneficjentami krajowych środków socjalnych korzystają z nich na tych samych zasadach jak Polacy, a zatem o ich przyznaniu decyduje faktyczna kondycja materialna gospodarstwa domowego.

Za prawo do pomocy społecznej należy przyjąć instrument służący realizacji jednej z podstawowych funkcji państwa względem swoich obywateli. Rozumiany jest on jako zespół środków i działań chroniących społeczeństwo przed deficytem w obszarze podstawowych potrzeb.

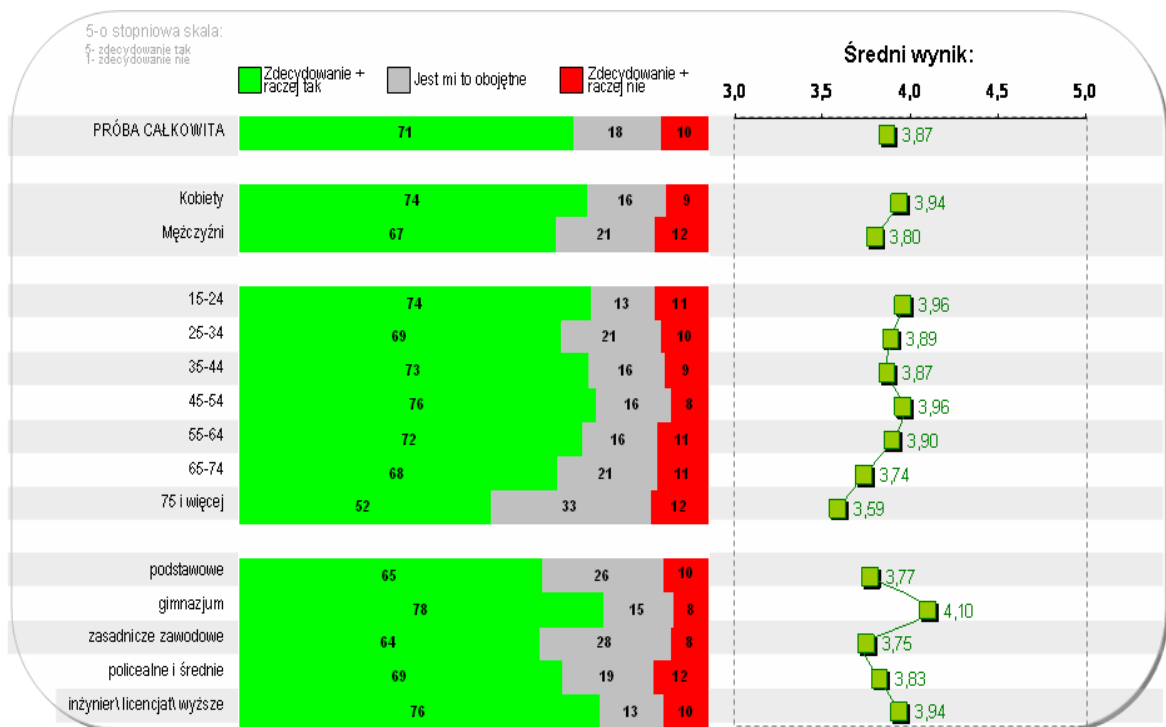
Białostoczanin generalnie akceptują dostęp cudzoziemców spoza UE do świadczeń opieki społecznej. Częściej otwartą postawę deklarują kobiety (74%) niż mężczyźni (67%) a także osoby dojrzałe w wieku od 45-54 lat. Najmniej tolerancyjni we współdzieleniu tego obszaru są seniorzy powyżej 75 roku życia. Postawę akceptującą wyraża 52% ankietowanych w tym wieku. Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia respondentów zauważyć można, że im wyższe wykształcenie ankietowanych tym wyższa akceptacja dla korzystania przez cudzoziemców z opieki społecznej. Interesująco w tym wymiarze kształtuje się opinia najmłodszych respondentów, którzy w zdecydowanej większości (78%) nie mają nic przeciwko korzystaniu przez obcokrajowców z dostępu do omawianej sfery publicznej.

Wykres 11. Dostęp cudzoziemców mieszkających w Białymstoku do świadczeń opieki społecznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Wykres 12. Dostęp cudzoziemców mieszkających w Białymstoku do opieki medycznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Prawo do ochrony zdrowia, nazywane także prawem opieki zdrowotnej, prawem do opieki medycznej czy też prawem pacjenta, jest jednym z elementarnych praw człowieka. W porównaniu do świadczeń socjalnych, **Białostoczanie zdecydowanie częściej deklarują brak sprzeciwu dla korzystania przez cudzoziemców spoza UE z opieki medycznej.** Średnie w rozbiciu na poszczególne cechy respondentów wyraźnie plasują się powyżej granicznego poziomu 3,0. Można zatem stwierdzić, że mieszkańcy stolicy woj. podlaskiego w zdecydowanej większości (71%) godzą się na dostęp przybyszów do podlaskiego systemu opieki zdrowotnej. Co ważne, akceptacja ta utrzymuje się na satysfakcjonująco wysokim poziomie w większości kohort wiekowych reprezentowanych w strukturze ankietowanych. Najniższą akceptacją dla wydłużania kolejek w przychodniach medycznych o cudzoziemskich pacjentów wyrażają najstarsi mieszkańcy miasta. Biorąc pod uwagę zmienną wykształcenia, poza przypadkiem osób uczęszczających do gimnazjum, im jest ono wyższe tym akceptacja w tym wymiarze większa.

Wykres 13. Dostęp cudzoziemców mieszkających w Białymstoku do rynku pracy

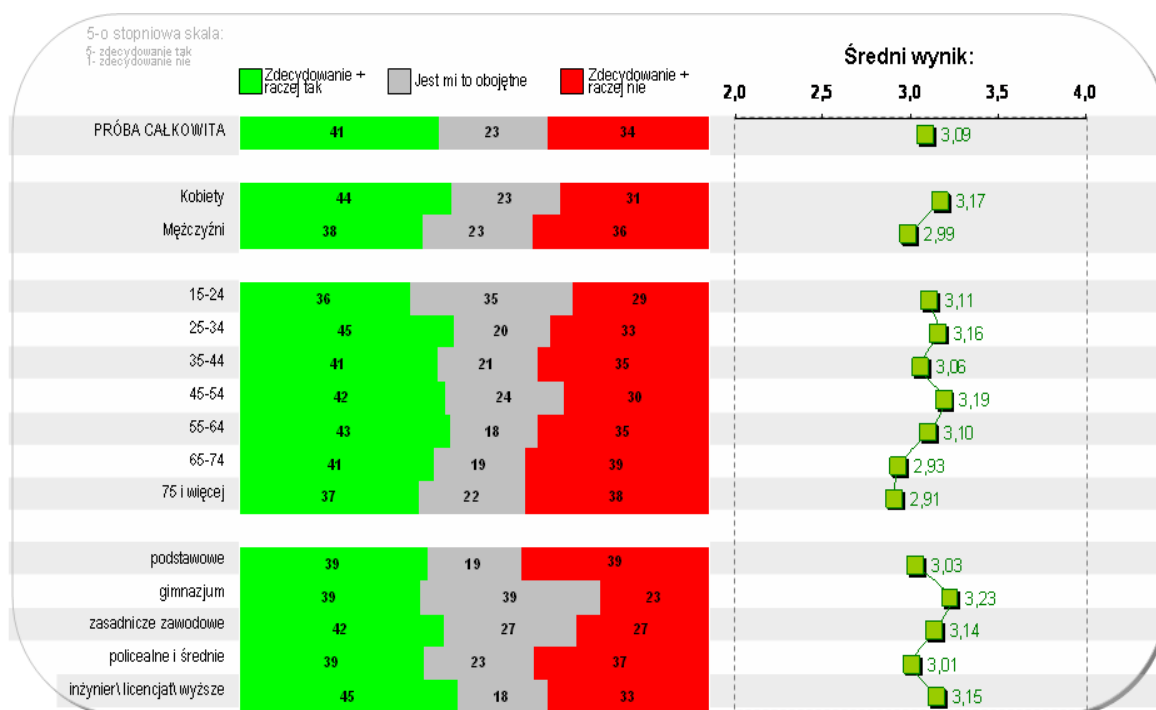
Zródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Jednym z kluczowych tematów związanych z obecnością cudzoziemców na określonym terenie jest ich wpływ na lokalny rynek pracy. Praca, jest podstawową potrzebą człowieka, a także jak podkreśla Karta Narodów Zjednoczonych²³ (art.55) jednym z warunków stałości i dobrobytu na świecie. Zapewnienie możliwości świadczenia pracy przyczynia się do zabezpieczenia ładu społecznego poprzez rozwój człowieka i zaspokojenie

²³ Dz. U. 1947, Nr 23, poz.90.

jego potrzeb materialnych²⁴. Idea prawa do pracy została wpisana do wszystkich międzynarodowych aktów prawnych gwarantujących prawa socjalne i ekonomiczne²⁵. Z perspektywy dosyć powszechnych obaw związanych z tym zagadnieniem, wyniki badania rysują wysoce tolerancyjne nastawienie Białostoczan w tym względzie. Wysokie średnie wyniki dla prezentowanych zestawień szczegółowych wskazują iż mieszkańcy Białegostoku zasadniczo **nie obawiają się konkurencji ze strony cudzoziemców**. Przywołane dane wskazują, iż **66% badanych akceptuje cudzoziemców w tej strefie życiowej**. Z zestawień szczegółowych zarysowuje się odchylenie na niekorzyść dominującej postawy akceptującej wśród osób z wykształceniem podstawowym (średnia 3,39) a także najstarszych mieszkańców miasta (średnia 3,30).

Wykres 14. Dostęp cudzoziemców mieszkających w Białymstoku do praw wyborczych

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

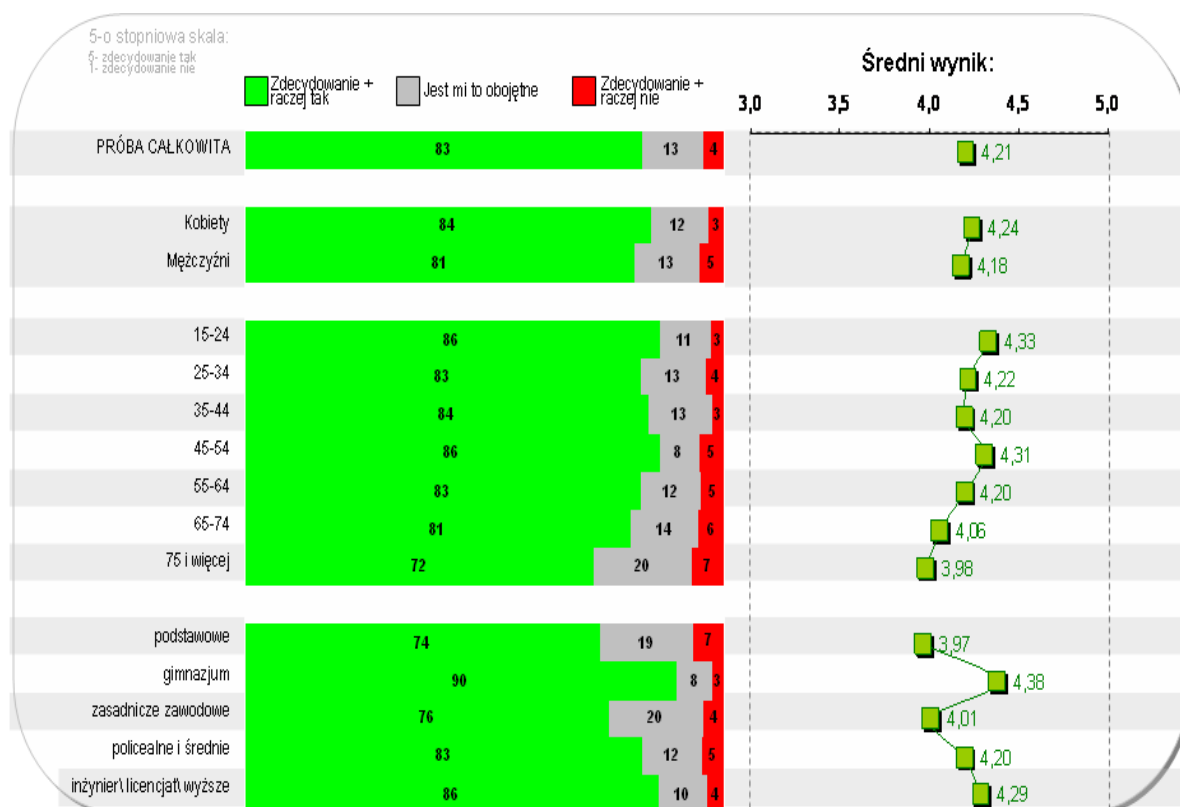
Biorąc pod uwagę dostępne instrumentarium narzędzi pozwalających jednostce na odgrywanie, tak oczekiwanych jak i pożądanых, ról społecznych - dostęp do praw wyborczych - zajmuje w nim szczególne miejsce. Bez wątplenia partycypacja w życiu publicznym poprzez posługiwanie się narzędziami demokracji jest najwyższym poziomem akceptacji i zgody na kształtowanie rzeczywistości poprzez osoby do tego legitymowane. O ile zasady nabycia tej kategorii przywilejów publicznych są ściśle regulowane przepisami

²⁴ R. Mizerski, *Prawa pracownicze*, [w:] B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2010, s. 471.

²⁵ K. Zamorska, *Prawo do pracy*, [w:] A. Florczak, B. Bolechow (red.), *Prawa i wolności I i II generacji*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 363.

prawa, to pełnowartościowe korzystanie z tych narzędzi w dużej mierze uzależnione jest także od nastawienia do tego typu aktywności otoczenia zewnętrznego. Przywołane dane jednoznacznie wskazują, że **większość respondentów obszar ten uważa za raczej zarezerwowany dla obywateli polskich**. Średnie wyniki dla poszczególnych kohort uwidaczniają większy sprzeciw do korzystania przez cudzoziemców z praw wyborczych wśród mężczyzn, starszej części społeczeństwa a także osób z podstawowym wykształceniem.

Wykres 15. Dostęp cudzoziemców mieszkających w Białymstoku do edukacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

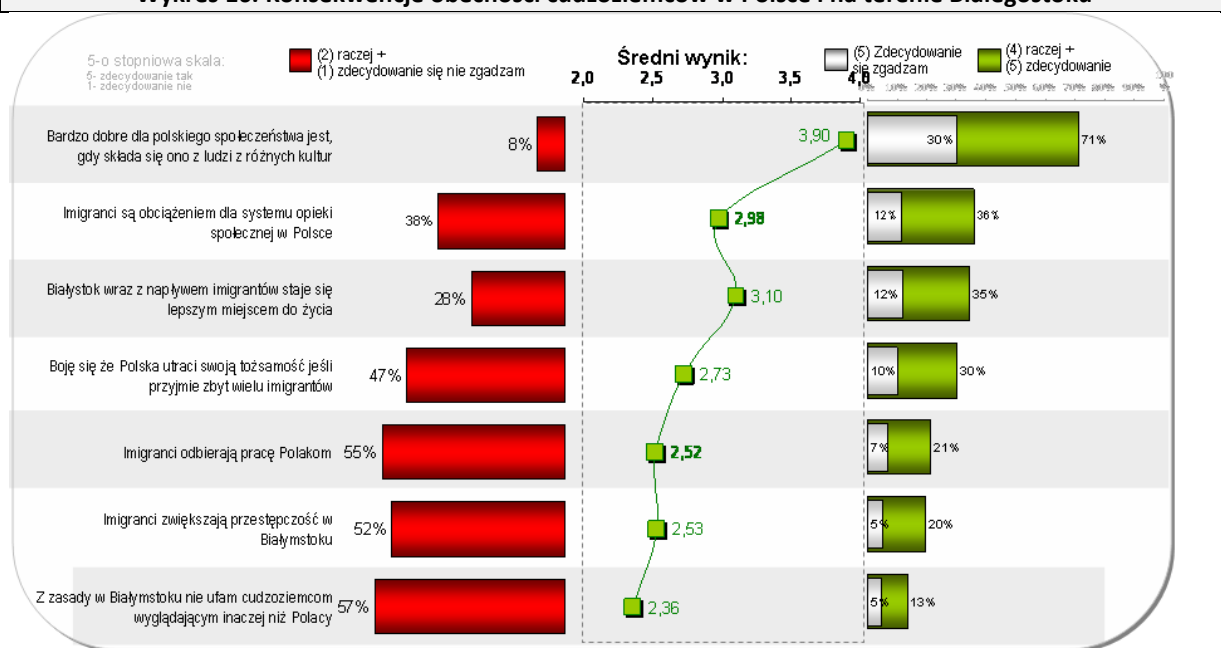
Ankietowani mieszkańcy Białegostoku spośród analizowanych obszarów funkcjonowania cudzoziemców w przestrzeni publicznej największą przychylność deklarują względem ich dostępu do systemu edukacji. Prawo do nauki - rozumiane jako prawo do korzystania z zinstytucjonalizowanej formy edukacji - jest prawem o charakterze społeczno-gospodarczym²⁶. Powyższe zestawienie wskazuje, iż **ponad 80% badanych nie widzi przeszkód dla obecności cudzoziemców w placówkach edukacyjnych zlokalizowanych w mieście w którym żyją**. Właściwie tak kryterium wieku, jak i deklarowanego wykształcenia, nie wpływają istotnie na zmianę postaw respondentów w tym aspekcie.

²⁶ M. Balcerzak, S. Sykuna, *Leksykon ochrony praw człowieka*, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 368.

6.4. Konsekwencje obecności cudzoziemców w Polsce i na terenie Białegostoku

Badając opinie na temat wpływu obecności cudzoziemców w Polsce i w Białymstoku kształtuje się swoisty stereotyp odnośnie roli i kierunku oddziaływania ludności napływowej. **Ponad 70% respondentów jest zdania, że występowanie przedstawicieli różnych kultur korzystnie oddziałuje na polskie społeczeństwo.** Częściej taką opinię wyrażają kobiety 74,3% niż mężczyźni – 67,4% oraz osoby w wieku 55-64 lata. 47,5% badanych nie ma obaw o utratę przez Polskę tożsamości na skutek przyjmowania większej liczby imigrantów. Mniejsze zagrożenie kształtuje się w deklaracjach kobiet a także osób w wieku 34-45 lat. Na pytanie czy Białystok wraz z napływem imigrantów staje się lepszym miejscem do życia respondenci wyraźnie podzielili się na trzy zbliżone pod względem ilości grupy. Najlichniesza z nich 35,4% nie ma w tym obszarze wyrobionej opinii, 34,6% ankietowanych odpowiedziało pozytywnie, zaś 27,7% negatywnie. Gorsze oceny zwiększonego zróżnicowania narodowego towarzyszą osobom nieaktywnym zawodowo w trudnej sytuacji materialnej.

Wykres 16. Konsekwencje obecności cudzoziemców w Polsce i na terenie Białegostoku

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI.

Większość respondentów (54,6%) nie podziela opinii jakoby imigranci odbierali pracę Polakom. Zagrożenie takie widzą osoby nieaktywne zawodowo, w gorszej sytuacji materialnej oraz powyżej 75 roku życia. Wyniki badania wskazują na polaryzację białostockiej opinii publicznej odnośnie obciążenia jakie generują imigranci dla systemu opieki społecznej w Polsce. 35,9% ankietowanych widzi w tym wymiarze problem. Stanowisko takie towarzyszy mężczyznom (40%) oraz osobom powyżej 75 roku życia. Często pojawiający się w debacie publicznej **aspekt wzrostu przestępczości związany w obecnością cudzoziemców nie znalazł potwierdzenia w opinii Białostoczan.**

PODSUMOWANIE

Przedstawione w *Diagnozie postaw mieszkańców Białegostoku w zakresie tolerancji* wyniki pozwalają na kilka wniosków ogólnych pozwalających zrozumieć źródła i mechanizmy negatywnych zdarzeń społecznych, które niekorzystnie wpływają na wizerunek społeczności miasta i regionu. Gdy opinia publiczna jest informowana o wydarzeniach, takich jak: ataki na rodziny o odmiennej narodowości, umieszczanie rysunków swastyk na murach, pobicie osoby przejawiającej odmienną orientację seksualną, okrzyki na stadionach piłkarskich - natychmiast są one *identyfikowane* jako przejawy rasizmu, ksenofobii, nacjonalizmu, antysemityzmu, homofobii, nietolerancji. Pojawia się również pytanie: czy są to przypadkowe „wybryki”, czy *symptomy* głębszych problemów związanych z funkcjonowaniem społeczności miasta (regionu)? Zrozumienie tych problemów nie jest oczywiście usprawiedliwieniem negatywnych postaw społecznych, a tym bardziej zachowań z nich wynikających. Jest natomiast warunkiem trafnej diagnozy i skutecznej reakcji.

Niewątpliwie jednym z ważnych wymiarów dobrego funkcjonowania społeczności jest zaspokojenie potrzeby *bezpieczeństwa*. Jeśli ludzie mają poczucie, że mogą liczyć na opiekę ze strony instytucji (począwszy od rodziny, a skończywszy na państwie), oparcie w trudnych chwilach życiowych, ochronę zapewniającą spokój i możliwość realizacji własnej koncepcji „dobrego życia” – to wydaje się, że są w stanie przyjąć postawę otwartą wobec innych osób, odmiennych stylów życia, kultur i narodowości. Zaufanie do innych jest ważnym składnikiem „kapitału społecznego”, a nieufność, podejrzliwość, lęk jest efektem poczucia zagrożenia (realnego lub wyimaginowanego) i może prowadzić do postaw negatywnie skierowanych przeciw tym, którzy są identyfikowani jako przyczyny zagrożenia (imigrantom, wyznawcom innych religii, ludziom o innym kolorze skóry, innej orientacji psychoseksualnej). Wydaje się jednak, że zarówno bezpieczeństwo, jak i zaufanie są związane z potrzebą poczucia *kontroli* nad własnym życiem, nad tym, co się dzieje w otoczeniu społecznym jednostki.

W opinii mieszkańców **Białystok jest względnie bezpiecznym miejscem do życia**. Nie jest rzeczą przypadku, że opinię taką częściej wyrażają osoby znajdujące się w lepszym położeniu materialnym, żyjące dostatnio, zajmujące wyższe pozycje społeczne i zawodowe oraz lepiej wykształcone. Z *hipotezą kontroli* zgodne jest to, że w przestrzeni miasta większą kontrolę i poczucie bezpieczeństwa – jak to wynika z naszych badań – mają mężczyźni oraz osoby w wieku średnim (35-44 lata), a więc nie dzieci i nie ludzie starzy. Co więcej, gdy pytamy o poczucie bezpieczeństwa na zamieszkałym przez respondentów osiedlu, poczucie bezpieczeństwa rośnie. Niewątpliwie o osiedlu, jego „dobrych i złych miejscach” więcej wiemy niż o całym mieście. Poruszając się w tym środowisku mamy większe poczucie kontroli. Gorzej z tym w skali miasta, kraju czy świata (o którym dowiadujemy się z mediów przy okazji konfliktów lub kataklizmów). Zapewne w domu czujemy się najbezpieczniej, gdyż „wszystko” pozostaje pod naszą kontrolą. Myśląc w kategoriach kontroli możemy interpretować zachowania społeczne jako przejawy radzenia sobie z *niepewnością*, z którą zarówno gorsze położenie materialne, jak i gorsze wykształcenie są powiązane w pojęciu „statusu społecznego”.

Z tego punktu widzenia postawy nietolerancji można interpretować jako reakcje na sytuacje związane z zagrożeniem statusu przez obcych, innych, migrantów. Większość badań społecznych przynosi wyniki mówiące, że osoby o wyższym statusie społecznym wykazują większą otwartość – ale to nie im „zagrożają” migranci, którzy przybywają z dalekich stron, odmiennych kultur, którzy konkurują do względnie prostych prac, oczekują opieki i pomocy ze strony państwa. Domagają się również poszanowania własnej odmienności kulturowej. To z kolei stanowi źródło problemu ze zrozumieniem i zaakceptowaniem tych odmienności, które dotyczą wielu podstawowych aspektów życia codziennego (relacji rodzinnych, stosunku do płci, postaw religijnych, poczucia lojalności etc.) – źródło problemu szczególnie dojmującego dla osób znajdujących się w gorszym położeniu społecznym.

Postawy społeczne i związane z nimi zachowania są konsekwencją funkcjonowania dwóch wymiarów: wiedzy i emocji. Badania przyniosły interesujące wyniki. Przeanalizujemy je koncentrując uwagę na dwóch problemach: (1) problemie wiedzy i tożsamości oraz (2) problemie emocji i akceptacji.

1. Problem wiedzy i tożsamości

Wydaje się, że niewiedza, ignorancja, niezrozumienie są naturalnymi źródłami lęku, niepewności i postaw nieufności, podejrzliwości. Czy w takim razie problem nietolerancji i jej agresywnych przejawów może wynikać z niedostatku wiedzy o innych kulturach, wpływającym na trudność rozumienia tych kultur? Trzy aspekty tego wymiaru zostały poddane analizie.

Symbole innych kultur. Niewątpliwie najważniejszym tradycyjnym symbolem innych kultur są miejsca kultu religijnego. Synagogę w Tykocinie odwiedziło 52,7% mieszkańców Białegostoku, meczet w Kruszynianach 51,2%. Warto jednak zauważyć, że najniższą znajomość omawianych miejsc dostrzega się wśród osób z najmłodszych grup wieku. W meczecie nie było nigdy 65,1% osób w wieku 15-24 lat. W synagodze zaś 56,6% osób w wieku 25-34 lata. W miejscach kultu nie były nigdy głównie osoby z rodzin ubogich. Można zrozumieć, że „turystyka kulturowa” jest dla osób ubogich niedostępna ze względów ekonomicznych, jednakże kontakt osób młodych z tymi miejscami może wynikać z tego, że nie są one szczególnie zainteresowane poznawaniem innych kultur.

Historia miasta. Innym ważnym aspektem tożsamości mieszkańców Białegostoku jest wiedza o historii społecznej miasta. Badanych zapytano o to, jaki udział w populacji Białegostoku stanowiły mniejszości narodowe przez II wojnę światową. Ogólnie respondenci mają skłonność do zaniżania szacunków udziału mniejszości narodowych wśród przedwojennych Białostoczan. Średnia szacunkowa wartość odpowiedzi wynosi 34,5%. Najwyższe szacunki podają osoby z następujących grup: w wieku 65-74 lat (średnia ocena 40,5%). Największą skłonność do zaniżania szacunków mają osoby w wieku 75 lat i więcej (średnia ocena 26,1%). W rzeczywistości przed II wojną światową Polacy stanowili około 50% ogółu mieszkańców. To „zaniżanie” - w przypadku osób starszych - jest efektem ich doświadczeń osobistych, z reguły są to powojenni imigranci ze wsi, który przybywali do

miasta, w którym nie było już mniejszości (w zdecydowanej większości stanowili ją przed II wojną światową Żydzi). Ale w przypadku ludzi młodych to zaniżanie jest świadectwem niewiedzy.

Tożsamość wielokulturowa. Mimo, że ponad 90% mieszkańców Polski zadeklarowało w Narodowym Spisie Powszechnym w 2011 narodowość polską i zgodnie z tym źródłem Białystok nie należy do gmin gdzie przynależność narodowo-etniczną inną niż polska deklaruje co najmniej 10% mieszkańców, to 84,1% mieszkańców uznaje obecnie miasto Białystok za wielokulturowe. To ważny fakt pokazujący, że zróżnicowanie kulturowe, wyznaniowe, regionalne, etniczne, zróżnicowanie wyznaczone według przynależności historyczne obecne w całym regionie nie jest związane z narodowością, stanowiącą ogólniejszą kategorię identyfikacyjną. Ale to uznanie miasta za wielokulturowe jest silnie związane z wiekiem. Osoby starsze chętniej posługują się tą „etykietą” (ponad 90% osób w wieku powyżej 55 lat ją przyjmuje) niż młodsze (dla 31,1% osób w wieku 15-25 lat i 23,9% w wieku 25-34 lat miasto nie jest wielokulturowe).

Przedstawione fakty pozwalają na wniosek, że kategoria wielokulturowości traci wartość jako podstawa tożsamości kulturowej miasta dla ludzi młodszych, stąd również ich mniejsze zainteresowanie poznawaniem innych kultur lokalnych i historii miasta. Wydaje się, że w przypadku regionu wielokulturowość jest w istocie synonimem zróżnicowania subkultur regionalnych (folklorystycznych), które tracą na znaczeniu w oczach młodych ludzi poszukujących ogólniejszej podstawy własnej tożsamości. Z tego punktu widzenia kontakt z odmiennością kultur imigrantów, z którymi właśnie młodzi ludzie mogą mieć kłopot (na rynku pracy, w relacjach społecznych, na dyskotecy) nie dają się wpisać w model wielokulturowości – kultury imigrantów nie wpisują się w folklorystyczny krajobraz regionu (kultura imigrantów z Białorusi czy Ukrainy nie ma z tym problemu). Nie jest więc chyba zaskoczeniem, że koncert „Białystok dla tolerancji” nie spotkał się z większym zainteresowaniem. Mimo nagłośnienia przez media blisko połowa osób w wieku 15-24 lat nie posiadała informacji o koncercie, a 91% badanych nie brało udziału w imprezie. W relacjach medialnych zwrócono uwagę na nadmierną obecność funkcjonariuszy policji, straży miejskiej i ochrony, protest anarchistów przeciwko formie koncertu oraz kłótnię do jakiej doszło podczas koncertu między Polakami i Czeczenami. Warto w tym miejscu uściślić przekaz prasowy: w kłótni – jak w większości „wydarzeń” na stadionach, akcjach patriotycznych, demonstracjach, a ostatnio również na plażach – „reprezentację” Polaków stanowią *młodzi mężczyźni* (czasem ogoleni na tyso, czasem nie). Z socjologicznej perspektywy to jest właśnie ta kategoria struktury społecznej, która w każdej zbiorowości (Białymstoku, Gdańsku, Wrocławiu) generuje najostrzejsze formy agresji przeciwko osobom i grupom identyfikowanym jako obce, inne – zagrażające na poziomie władzy nad światem (Żydzi), religii (muzułmanie), tożsamości psychoseksualnej (geje/lesbijki), czystości rasy (czarnoskórzy).

Wydaje się, że niezbędne jest prowadzenie polityki w kierunku **rozwijania edukacji z zakresu problematyki tolerancji i wielokulturowości**; 77,4% badanych przyznaje, że jest taka potrzeba (w większym stopniu widzą ją kobiety – w większym stopniu nie akceptujące agresji

w relacjach społecznych). Przeciwnie prowadzeniu zajęć z zakresu edukacji międzykulturowej czy regionalnej są głównie osoby w wieku 15-24 lat (31,3%); ponad 86,5% mieszkańców Białegostoku wyraziłoby zgodę na takie zajęcia, a 92,8% osób w wieku 35-44 lat skłonne byłoby wysłać na nie swoje dzieci.

Można powiedzieć, że mieszkańcy Białegostoku mają poczucie występowania problemu z tolerancją – 54,4% wyraziło opinię, że Białostoczanie nie są tolerancyjni. W tym miejscu warto jednak dokładniej przyjrzeć się kategorii „nietolerancja”. Zdaniem respondentów „w kontaktach z cudzoziemcami” przeszkadza mieszkańcom Białegostoku głównie orientacja psychoseksualna (45%), kolor skóry (41%) i wyznanie (37%). Jest interesujące, że częściej na te aspekty wskazują ludzie młodzi w wieku 15-35 lat. Pamiętając, że to właśnie młodzi częściej kontaktują się z cudzoziemcami, że dla młodych kształtowanie i podtrzymywanie jednoznacznej orientacji seksualnej jest istotnym składnikiem tożsamości i pełnionych ról oraz, że w przypadku młodych różnice wyznaniowe mogą być problemem w instytucjonalizacji związków małżeńskich – nic dziwnego, że zwracają oni uwagę na te aspekty trudności „w kontaktach”. Nie musi to oznaczać, że młodzi ludzie – w porównaniu z osobami starszymi w Białymstoku przejawiają szczególnie silne natężenie homofobii, rasizmu czy ksenofobii.

2. Problem emocji i akceptacji

Kontakty z osobami *innymi* (różniącymi się wyraźnie cechami kultury, orientacji seksualnej) stwarzają problemy – nie zawsze wiemy, jak mamy się zachować, jakiego używać języka, jakie żarty są dozwolone. Z tego względu podzielenie kultury (wartości, kryteriów oceny, reguł zachowania) sprawia, że interakcje społeczne są płynniejsze. Społeczeństwo – szczególnie w kontekście różnic kulturowych – jest pewnym systemem relacji, dystansów między jednostkami i grupami. W badaniu zapytano respondentów, jak by się *czuli*, gdyby mieli mieszkać w mieście, mieć sąsiadów, współpracować lub wejść w związek małżeński z przedstawicielami mniejszości (innych kultur). Emocjonalny dystans jest swoistym wyrazem dystansu społecznego. Szczegółowe wyniki pokazują, że największą niechęć (dystans) mieszkańcy odczuwają do ludzi o innej orientacji psychoseksualnej; mniejszą do Romów (Cyganów), następnie do Czeczenów, muzułmanów i najmniejszy dystans do czarnoskórych i Żydów.

Co więcej uporządkowanie tych „obiektów” nie ulega zmianie w zależności, czy myślimy o mieszkańcach miasta, czy o zawarciu związku małżeńskiego (wejściu osoby *innej* do rodziny).

W przestrzeni miasta (sferze makrospołecznej) największy dystans do Romów i Czeczenów wykazują młodzi ludzie (w wieku 15-24 lat); najmniejszy zaś do osób o innej orientacji psychoseksualnej, które z kolei silniej są negatywnie odbierane przez osoby biedniejsze, bardziej religijne, gorzej wykształcone, bierne zawodowo. Wydaje się, że wyjaśnienie tego faktu jest proste w odniesieniu do hipotezy statusu. O ile postawy wobec „czarnoskórych” mogą być oznakowane negatywną kategorią „rasizm”, a wobec Żydów – kategorią „antysemityzm”, to żadne doświadczenie społeczne nie świadczy o tym, że miałyby

to być osoby zajmujące w naszym społeczeństwie niskie pozycje społeczne (wykonujące mało prestiżowe zawody, funkcje). Czeczeni i (szczególnie) Romowie mogą być już postrzegani w kategoriach niskiego statusu społecznego, stereotypu, stygmatu. Dyskurs publiczny operując kategoriami „rasizm”, „antysemityzm”, w mniejszym stopniu – „homofobia”, piętnuje tego typu postawy i chroni osoby, na które kierowana jest agresja. Muzułmanie – przeciwnie, znajdują się w głównym nurcie dyskursu cywilizacyjnego (terroryści religijni), osoby homoseksualne występują w debacie nad nierównością i dyskryminacją. Dla osób zajmujących niższe pozycje w strukturze społecznej, uznających bardziej tradycyjne formy relacji społecznych, kultura LGBTQ stanowi zagrożenie modelu życia, więzi społecznej. Budzi lęk i nie jest akceptowana w publicznej przestrzeni miasta.

W sferze zawodowej mieszkańcy Białegostoku są bardziej otwarci. Nie czują zagrożenia na rynku pracy ze strony Czeczenów, Romów czy „czarnoskórych”. Zresztą cechują się przyjaznym stosunkiem do specjalistów-imigrantów. Nie jest zaskakujące, że największą otwartością cechują się ludzie lepiej wykształceni. Dla nich migracje nie stanowią zagrożenia w tej samej skali co migracje na rynku pracy, który nie wymaga kwalifikacji lub wymaga jedynie konkretnych kwalifikacji. Dyskryminacja osób homoseksualnych w miejscu pracy jest zjawiskiem ogólnym, wynika ze stereotypowego postrzegania osób o innej orientacji psychoseksualnej.

W sferze sąsiedztwa – dystanse są podobne. Jest rzeczą charakterystyczną, że kobiety odznaczają się mniej wykluczającymi postawami, a młodzi są bardziej otwarci. W istocie „sąsiedztwo” jest dobrym mechanizmem kontroli społecznej.

Emocje i poczucie dystansu najsilniej ujawniają się w sferze relacji osobistych. W tym wypadku wykluczanie Czeczenów i Romów może mieć motywację statusową, „czarnoskórzy” i Żydzi nie są dyskryminowani z tego względu, są również chronieni w dyskursie publicznym („rasizm” i „antysemityzm”). I w tym wypadku silnie zaznacza się wpływ struktury społecznej. O ile 5% osób żyjących na wysokim poziomie materialnym wskazuje na duży dystans związany ze ślubem z muzułmaninem/muzułmanką, o tyle wśród biednych wskaźnik wzrósł do 18,1%, a wśród najbiedniejszych do 29,6%. Jeśli weźmie się pod uwagę, że małżeństwo, rodzina, rytuały religijne, relacje między małżonkami i relacje z dziećmi, są ważnym elementem tradycyjnej *instytucji rodziny* dającej poczucie bezpieczeństwa, tworzącej „kapitał społeczny” (zaufanie) i poczucie kontroli osób o niskim statusie, a więc narażonych na największy zakres niepewności egzystencjalnej – to nic dziwnego, że odnoszą się one z dużym dystansem do pomysłu poślubienia kogoś spoza własnej kultury. Dystans społeczny (w formie negatywnego stosunku do ślubu z osobą z innej kultury) nie zawsze jest wyrazem niechęci, nietolerancji, różnego rodzaju „fobii”, może być rozsądną strategią radzenia sobie w trudnościach, gdy nie ma innych możliwości, jakie daje np. „zasobność” lub inne czynniki warunkujące autonomię. Grupa społeczna jest wówczas swoistym „kapitałem” jednostki - nie może ona nie liczyć się z reakcjami otoczenia, kierując się wyłącznie własnymi preferencjami.

Z tych rozważań wyłania się następujące wnioski:

- (1) należy dokładnie definiować grupę do której ma być adresowane działanie edukacyjne; na szczególną uwagę zasługują ludzie młodzi, w szczególności mężczyźni;**
- (2) należy większą uwagę zwrócić na procesy kształtowania się tożsamości tych osób i rolę kategorii wielokulturowości w kontekście kształtowania programu edukacyjnego związanego z tolerancją;**
- (3) problematyka edukacyjna powinna dotyczyć społecznych i psychologicznych źródeł zachowań agresywnych i dyskryminacyjnych; instytucjonalnych mechanizmów kontroli i prewencji;**
- (4) należy wyraźnie zbadać, na jakich zasadach młodzi ludzie budują hierarchie statusowe, jak starają się stabilizować swoją pozycję, jak reagują w sytuacji zagrożenia statusu.**

Stosunek autochtonów do ludności napływowej jest istotnym aspektem kształtowania polityki migracyjnej. W tym względzie badanie przynosi kilka istotnych faktów.

(1) zdecydowana większość (75%) deklaruje, że prawo do legalnego pobytu należy się imigrantom uciekającym przed wojną domową. Akceptuje również imigrantów prześladowanych za poglądy polityczne. W mniejszym stopniu imigrację zarobkową, ale w tym względzie większą otwartością cechują się młode osoby;

(2) 82,9% badanych deklaruje przyzwolenie na dostęp emigrantów do edukacji publicznej, zdając sobie sprawę, że edukacja jest ważnym czynnikiem integracji społecznej;

(3) Białostoczanie nie wykazują szczególnych niepokojów związanych z rynkiem pracy, opinie że imigranci zabierają miejsca pracy jest marginalna; nie podzielają opinii, że imigranci są źródłem przestępczości; ta opinia jest odzwierciedleniem faktu, że imigranci w Białymstoku i regionie nie stanowią problemu, ale może się zmienić, gdy sytuacja ulegnie zmianie – trudno jest ocenić, na ile jest ona trwałym elementem postawy Białostoczan;

(4) najbardziej drażliwą kwestią jest sfera „opieki społecznej” oraz „praw publicznych”. W sferze „opieki społecznej” ujawnia się (potencjalne) pole konfliktu między imigrantami a beneficjentami opieki społecznej – ludźmi biedniejszymi, zajmującymi niższe pięta hierarchii statusów; mogą mieć mniej lub bardziej rzeczywistą obawę, że instytucje opieki społecznej bardziej zajmują się „obcymi”, że instytucja opieki społecznej może być nadużywana przez imigrantów. W tym wymiarze konflikt nie dotyczy ludzi młodych, choć mogą oni postrzegać politykę państwa zorientowaną na ułatwienie startu życiowego imigrantom (mieszkanie, praca) jako swoistą formę dyskryminacji. W kwestii pełnej akceptacji imigrantów jako lojalnych obywateli respondenci wykazują się dobrze pojętym zdrowym rozsądkiem. Uzyskanie obywatelstwa w innych państwach nie jest rzeczą prostą, wymaga spełnienia wielu restrykcyjnych warunków – trudno oczekiwać, aby uzyskanie obywatelstwa miało być w Polsce rzeczą łatwo dostępną.

Ponad 70% mieszkańców Białegostoku jest zdania, że występowanie przedstawicieli różnych kultur korzystnie wpływa na polskie społeczeństwo. Zdecydowana mniejszość zgadza się z dramatycznymi przewidywaniami związanymi z utratą tożsamości przez Polskę, o utracie pracy i wzroście przestępczości. Szczególnie dwa ostatnie przekonania mogą się silnie wiązać z doświadczeniem indywidualnym, gdy ktoś traci pracę, chętnie uwierzy, że „zabrał”

mu ją imigrant, lub z komunikacją medialną, gdy *newsem* staje się czyn przestępczy imigranta.

Z przedstawionej *Diagnozy postaw mieszkańców Białegostoku w zakresie tolerancji* wyłania się dość interesujący obraz. **Mieszkańcy Białegostoku zdają sobie sprawę z tego, że problem tolerancji jest rzeczywistym problemem, ale którego skala nie jest jakoś szczególnie patologiczna w porównaniu z innymi regionami Polski.** Mają świadomość, że stanowią społeczność wielokulturową i są gotowi na przyjęcie działań edukacyjnych określających tego typu tożsamość. Problem stanowią natomiast postawy **ludzi młodych**, dla których kategoria wielokulturowości nie jest już tak atrakcyjna. Poza tym, problem tolerancji nie da się ująć wyłącznie w ramy akceptacji odmienności kulturowej. W większości akceptują pozytywne oddziaływanie na społeczeństwo polskie występowania przedstawicie różnych kultur. Z całą pewnością Białystok i region wyróżnia się na tle Polski większym stopniem przywiązania do tradycyjnych form życia społecznego, instytucji wspólnotowych, dzięki którym buduje się „kapitał społeczny” i poczucie kontroli nad życiem.

Z tego punktu widzenia kluczową rolę w eliminacji patologicznych zachowań (rasistowskich, antysemitycznych, ksenofobicznych) muszą odgrywać instytucje kontroli społecznej i egzekucji prawa (policja i sądy). Każdy przejaw *niesprawności* tych instytucji jest negatywnym sygnałem dla społeczeństwa, sygnałem niepewności i zagrożenia. Jest również chętnie podchwytywanym przez media „tematem dnia” utrwalającym stereotyp ksenofobicznej i nietolerancyjnej Polski B i poprawiającym dobre samopoczucie Polski A. Skuteczna eliminacja patologicznych zachowań wymaga precyzyjnej diagnozy tego, z czym mamy do czynienia, jakie są źródła zachowań rasistowskich, ksenofobicznych, homofobicznych. Społeczność lokalna i jej władze muszą mieć świadomość, że jest to wspólny problem, ale również nie powinny akceptować bezkrytycznie opinii, że jest to jakiś szczególny problem Białegostoku i regionu. Mamy nadzieję, że nasza *Diagnoza postaw mieszkańców Białegostoku w zakresie tolerancji* jest krokiem w dobrym kierunku – poznania rzeczywistych postaw mieszkańców miasta związanych z tolerancją i akceptacją zwiększającej się społeczno-kulturowej różnorodności.

ANEKS

1. Ankieta CATI

Kwestionariusz Rekrutacyjny

Dzień dobry, nazywam się Obecnieagencjaprowadzi badanie na temat postaw społecznych mieszkańców Białegostoku. Chciałbym/chciałabym zaprosić Pana/Panią do udziału w projekcie. Pan/i udział jest niezwykle istotny, gdyż Pana/i numer został wylosowany do reprezentatywnej próby badawczej i odmowa wpłynie negatywnie na jakość gromadzonych danych.

Pragnę podkreślić, iż zapewniamy całkowitą anonimowość wypowiedzi. Wyniki badania prezentowane będą jedynie w formie zbiorczych, statystycznych zestawień

Ankieta potrwa maksymalnie 8 minut.

1: Czy zgadza się Pan/i na wywiad?

1: Tak → **przejdź do pytania nr 2**

2: Nie → **zakończ wywiad**

2: Płeć

[Ankieter: Zaznacz płeć]

1: Kobieta → **programista sprawdź kwotę**

2: Mężczyzna → **programista sprawdź kwotę**

3: Ile miał/a Pan/i lat obchodząc ostatnie urodziny:

[Ankieter: Wpisz wiek]

_____ | → **programista przejść do pytanie nr 6 (kwota zostaje przypisana automatycznie)**

9: Odmowa → **programista przejść do pytanie nr 5**

4: Programista zrekoduj wiek do odpowiedniej celki:

1: Poniżej 15 → **zakończ wywiad**

2: 15-24 → **programista sprawdź kwotę**

3: 25-34 → **programista sprawdź kwotę**

4: 35-44 → **programista sprawdź kwotę**

5: 45-54 → **programista sprawdź kwotę**

6: 55-64 → **programista sprawdź kwotę**

7: 65-74 → **programista sprawdź kwotę**

8: 75 i więcej → **programista sprawdź kwotę**

5: Proszę Pana/Panią o wskazanie, do którego z wymienionych przeze mnie przedziałów wiekowych mogę Pana/Panią przypisać? **Możliwość zaznaczenia tylko jednej odpowiedzi Respondenta.**

[Ankieter: Odczytaj kafeterię]

1: Poniżej 15 → **zakończ wywiad**

2: 15-24 → **programista przejść do nr 6, jeżeli liczba Respondentów dla danego przedziału wiekowego nie została wyczerpana**

3: 25-34 → **programista przejść do nr 6, jeżeli liczba Respondentów dla danego przedziału wiekowego nie została wyczerpana**

4: 35-44 → **programista przejść do nr 6, jeżeli liczba Respondentów dla danego przedziału wiekowego nie została wyczerpana**

5: 45-54 → **programista przejść do nr 6, jeżeli liczba Respondentów dla danego przedziału wiekowego nie została wyczerpana**

6: 55-64 → **programista przejść do nr 6, jeżeli liczba Respondentów dla danego przedziału wiekowego nie została wyczerpana**

7: 65-74 → **programista przejść do nr 6, jeżeli liczba Respondentów dla danego przedziału wiekowego nie została wyczerpana**

8: 75 i więcej → **programista przejść do nr 6, jeżeli liczba Respondentów dla danego przedziału wiekowego nie została wyczerpana**

6: Proszę wskazać lokalizację, w której Pan/Pani obecnie mieszka (przebywa)?
[Ankieter odczytaj kafeterię, możliwe zaznaczenie tylko jednej odpowiedzi]

- 1: Białystok → **programista przejść do pytania nr 7**
- 2: miasto z województwa podlaskiego inne niż Białystok → **zakończ wywiad**
- 3: wieś z województwa podlaskiego → **zakończ wywiad**
- 5: miasto lub wieś z innego województwa → **zakończ wywiad**
- 6: zagranica → **zakończ wywiad**
- 7: *Odmowa odpowiedzi* → **zakończ wywiad**

7. Proszę wskazać osiedle na którym mieszka Pan w Białymstoku
[Ankieter: nie odczytuj kafeterii, zaznacz odpowiedź wskazaną przez respondenta]

1. Antoniuk	12. Kawaleryjskie	23. Słoneczny Stok
2. Bacieczki	13. Leśna Dolina	24. Starosielce
3. Bema	14. Mickiewicza	25. Wygoda
4. Białostoczek	15. Młodych	26. Wysoki Stoczek
5. Bojary	16. Nowe Miasto	27. Zawady
6. Centrum	17. Piaski	28. Zielone Wzgórza
7. Dojlidy	18. Piasta I	29. Inne jakie
8. Dojlidy Górne	19. Piasta II	30. Odmowa odpowiedzi
9. Dziesięciny I	20. Przydworcowe	→ zakończ
10. Dziesięciny II	21. Sienkiewicza	
11. Jaroszkówka	22. Skorupy	

Kwestionariusz Główny

P1. Na ile czuje się Pan/i bezpiecznie w Białymstoku? Odpowiadając, proszę posłużyć się skalą, gdzie 0 oznacza nie czuję się bezpiecznie, a 10 oznacza czuję się całkowicie bezpiecznie. Pozostałe liczby służą do wyrażenia opinii pośrednich.

P2. A na ile czuje się Pan/i. bezpiecznie na osiedlu na którym Pan/i mieszka? W skali od 0 do 10

P3. Czy kiedykolwiek odwiedził/a Pan/i synagogę na przykład w Tykocinie? [jedna odpowiedź]

1. Tak
 2. Nie
 3. Nie wiem/nie pamiętam (nie czytać)
-

P4. Czy kiedykolwiek odwiedził/a Pan/i meczet np. w Kruszynianach? [jedna odpowiedź] [Ankieter: odczytaj kafeterię]

1. Tak
 2. Nie
 3. Nie wiem/nie pamiętam
-

P5. Ile Pana/Pani zdaniem procent mieszkańców Białegostoku stanowiły przed II wojną światową mniejszości narodowe [jedna odpowiedź]

Ankieter: wpisz odpowiedź respondenta: _____%, 999- nie wiem/trudno powiedzieć

P5a. Czy obecnie Pan/i zdaniem Białystok jest miastem wielokulturowym [Ankieter: odczytaj kafeterię]

1. Tak
 2. Nie
 3. nie wiem/trudno powiedzieć (nie czytać)
-

P5c. Czy Pan/i zdaniem potrzebne są lekcje na temat reprezentowanych w regionie mniejszości narodowych? [Ankieter: odczytaj kafeterię]

1. Tak
 2. Nie
 3. nie wiem/trudno powiedzieć (nie czytać)
-

P5d. Czy wyraził/a/by Pan/i zgodę na udział swojego dziecka w takich zajęciach? [Ankieter: odczytaj kafeterię]

1. Tak
 2. Nie
 3. nie wiem/trudno powiedzieć (nie czytać)
-

P6. Czy słyszał/a Pan/i o koncercie „Białystok dla tolerancji”, który odbył się 30 czerwca na Rynku Kościuszki? [jedna odpowiedź] [Ankieter: odczytaj kafeterię]

1. Tak → przejdź do P7
 2. Nie → przejdź do P8
 3. Nie wiem/nie pamiętam (nie czytać) → przejdź do P8
-

P7. Czy brał/a Pan/i udział w tym koncercie [jedna odpowiedź] [Ankieter: odczytaj kafeterię]

1. Tak
 2. Nie
 3. Nie wiem/nie pamiętam (nie czytać)
-

P8. Czy zna Pan/i osobiście cudzoziemca mieszkającego w Polsce? [jedna odpowiedź] [Ankieter: odczytaj kafeterię]

1. Tak
2. Nie
3. Nie wiem/nie pamiętam (nie czytać)

P9. Odczytam teraz kilka grup społecznych. Proszę powiedzieć, na ile się Pan/i zgadza, aby ich członkowie mieli prawo do legalnego pobytu w Białymstoku. Proszę posłużyć się 5-o stopniową skalą gdzie 5 oznacza zdecydowanie tak, 4- raczej tak, 3 – jest mi to obojętne, 2- raczej nie i 1 – zdecydowanie nie.

Czy Pan/i zdaniem prawo do legalnego pobytu w Białymstoku powinni mieć [**programista wstaw grupę**]
[Ankieter: odczytaj kafeterię]

		5. Zdecydowanie tak	4. Raczej tak	3. Jest mi to obojętne	2. Raczej nie	1. Zdecydowanie nie	9. <i>Trudno powiedzieć</i>
1	Imigranci uciekający przed wojną domową	5	4	3	2	1	8
2	Imigranci prześladowani we własnym kraju za poglądy polityczne	5	4	3	2	1	8
3	Imigranci chcący podjąć pracę, aby wspomóc finansowo rodzinę	5	4	3	2	1	8
4	Imigranci którzy szukają lepszego miejsca do życia	5	4	3	2	1	8
4	Imigranci o odmiennym wyznaniu np. muzułmanie	5	4	3	2	1	8
5	Imigranci z dużą ilością dzieci	5	4	3	2	1	8

P10. Na ile się Pan/i zgadza z opinią, że Białostoczanom w kontaktach z cudzoziemcami przeszkadza [Programista wstaw stwierdzenie]. Do oceny proszę użyć 5-o stopniową skalą, gdzie 5 oznacza zdecydowanie się zgadzam, 4- raczej się zgadzam, 3 – ani się zgadzam ani się nie zgadzam, 2 – raczej się nie zgadzam i 1 – się nie zgadzam: [Ankieter: odczytaj kafeterię]

	ROTACJA STWIERDZEŃ	5. Zdecydowanie tak	4. Raczej tak	3. Jest mi to obojętne	2. Raczej nie	1. Zdecydowanie nie	9. <i>Trudno powiedzieć</i>
1	Obcy język	5	4	3	2	1	8
2	Kolor skóry	5	4	3	2	1	8
3	Wyznanie	5	4	3	2	1	8
4	Orientacja seksualna	5	4	3	2	1	8
4	Sposób ubierania	5	4	3	2	1	8
5	Narodowość	5	4	3	2	1	8
6	Różnice w kulturze	5	4	3	2	1	8

P11. Na ile Pan/i zdaniem mieszkańcy Białegostoku są tolerancyjni wobec cudzoziemców?

[Ankieter: jedna odpowiedź] [Ankieter: odczytaj kafeterię]

4. Zdecydowanie są tolerancyjni
3. Raczej są tolerancyjni
2. Raczej nie są tolerancyjni
1. Zdecydowanie nie są tolerancyjni
9. *Trudno powiedzieć (Nie odczytuj)*

P12. Czy uważa Pan/i że niechęć do cudzoziemców w ostatnich latach w Białymstoku? [Ankieter: jedna odpowiedź] [Ankieter: odczytaj kafeterię]

1. zmniejszyła się
2. jest wciąż taka sama
3. zwiększyła się
4. nie ma niechęci wobec cudzoziemców

P13. (E55 CSS) Na ile Pana/Pani zdaniem poważnym problemem w Białymstoku jest gorsze traktowanie ludzi ze względu na rasę – to znaczy ze względu na to, że mają inny kolor skóry? [**Ankieter: jedna odpowiedź**]

[**Ankieter: odczytaj kafeterię**]

5. Bardzo poważnym problemem
4. Raczej poważnym problemem
3. Niezbyt poważnym problemem
2. Nie jest to wcale poważnym problemem
1. *To zależy (Nie odczytuj)*
6. (W Białymstoku nie ma dyskryminacji ze względu na rasę)
8. *Trudno powiedzieć (Nie odczytuj)*

P14. Jak czuł/a/by się Pan/i gdyby w Białymstoku zamieszkała liczna grupa: [Programista: wstaw rotacyjnie jedną z grup] Do oceny proszę posłużyć się skalą, gdzie 5 oznacza, że czuł/a/by się Pan/i bardzo dobrze, 4 raczej dobrze, 3 – ani dobrze ani źle, 2- raczej źle, 1 – zdecydowanie źle. [**Ankieter: odczytaj kafeterię**]

ROTACJA

1. Czechenów
2. Cyganów
3. Czarnoskórych
4. Muzułmanów
5. Gejów/lesbijek
6. Żydów

P15. Jak czuł/a/by się Pan/i gdyby Pan/i współpracownikami byli: [Programista: wstaw rotacyjnie jedną z grup] Do oceny proszę posłużyć się skalą, gdzie 5 oznacza, że czuł/a/by się Pan/i bardzo dobrze, 4 raczej dobrze, 3 – ani dobrze ani źle, 2- raczej źle, 1 – zdecydowanie źle. [**Ankieter: odczytaj kafeterię**]

ROTACJA

1. Czecheni
2. Cyganie
3. Czarnoskórzy
4. Muzułmanie
5. Geje/lesbijki
6. Żydzi

P16. Jak czuł/a/by się Pan/i gdyby Pana/i najbliższymi sąsiadami byli: [Programista: wstaw rotacyjnie jedną z grup] Do oceny proszę posłużyć się skalą, gdzie 5 oznacza, że czuł/a/by się Pan/i bardzo dobrze, 4 raczej dobrze, 3 – ani dobrze ani źle, 2- raczej źle, 1 – zdecydowanie źle. [**Ankieter: odczytaj kafeterię**]

ROTACJA

1. Czecheni
2. Cyganie
3. Czarnoskórzy
4. Muzułmanie
5. Geje/lesbijki
6. Żydzi

P17. Jak czuł/a/by się Pan/i gdyby osoba z Pana/i bliskiej rodziny poślubiła: [Programista: wstaw rotacyjnie jedną z grup] Do oceny proszę posłużyć się skalą, gdzie 5 oznacza, że czuł/a/by się Pan/i bardzo dobrze, 4 raczej dobrze, 3 – ani dobrze ani źle, 2- raczej źle, 1 – zdecydowanie źle. [**Ankieter: odczytaj kafeterię**]

ROTACJA

1. Czechena
 2. Cygana
 3. Czarnoskórego
 4. Muzułmanina
 5. Osobę tej samej płci
 6. Żyda
-

P18. Proszę powiedzieć przy pomocy 5-o stopniowej skali, gdzie 5-oznacza zdecydowanie tak, 4- raczej tak, 3 – jest mi to obojętne, 2 – raczej nie, 1 – zdecydowanie nie, 9- *trudno powiedzieć (nie odczytaj)* czy...**[Ankieter: odczytaj kafeterię]**

	ROTACJA STWIERDZEŃ	5. Zdecydowanie tak	4. Raczej tak	3. jest mi to obojętne	2. Raczej nie	1. Zdecydowanie nie	9. <i>Trudno powiedzieć</i>
1	Zatrudnił/a/by Pan/i czarnoskórą opiekunkę do dziecka?	5	4	3	2	1	8
2	Poszedł na wizytę do lekarza z Pakistanu mieszkającego w Polsce	5	4	3	2	1	8
3	Zagłosował na radnego, którego Pan/i popiera gdyby był on gejem	5	4	3	2	1	8
4	Zaakceptował/a czarnoskórego proboszcza w swojej parafii	5	4	3	2	1	8
5	Zezwolił mułmanom na budowę meczetu w Białymstoku	5	4	3	2	1	8
6	Zezwolił na obecność innych niż chrześcijańskie symboli religijnych w przestrzeni publicznej	5	4	3	2	1	8
7	Zezwolił na organizację w Białymstoku parady równości	5	4	3	2	1	8

P19. Czy ogólnie Pan/i zdaniem imigranci spoza Unii Europejskiej powinni mieć dostęp do określonych sfer w Białymstoku ? Do oceny proszę posłużyć się skalą, gdzie 5 oznacza, zdecydowanie tak, 4 raczej tak, 3 – ani tak ani nie, 2- raczej nie, 1 – zdecydowanie nie. Czy imigranci spoza UE powinni mieć w Polsce dostęp do:
[Ankieter: odczytaj kafeterię]

		5. Zdecydowanie tak	4. Raczej tak	3. Ani tak Ani nie	2. Raczej nie	1. Zdecydowanie nie	9. <i>Trudno powiedzieć</i>
1	Opieki społecznej	5	4	3	2	1	8
2	Opieki medycznej	5	4	3	2	1	8
3	Rynku pracy	5	4	3	2	1	8
4	Praw wyborczych	5	4	3	2	1	8
5	Edukacji	5	4	3	2	1	8

P20. Odczytam teraz opinie innych osób dotyczące różnych postaw i spraw społecznych. Proszę powiedzieć na ile się Pan/i zgadza bądź nie zgadza z każdą z nich. Do oceny proszę posłużyć się 5-o stopniową skalą, gdzie 5 oznacza, że całkowicie się Pan/i zgadza, 4- raczej się Pan/i zgadza, 3-ani się Pan/i zgadza, ani się nie zgadza, 2- raczej się Pan/i nie zgadza, 1- zdecydowanie się Pan/i nie zgadza. **[Ankieter: odczytaj kafeterię]**

		5. Zdecydowanie się zgadzam	4. Zgadzam się	3. Ani się zgadzam, ani się nie zgadzam	2. Nie zgadzam się	1. Zdecydowanie się nie zgadzam	9. <i>Trudno powiedzieć</i>
1	Bardzo dobre dla polskiego społeczeństwa jest, gdy składa się ono z ludzi z różnych kultur	5	4	3	2	1	8
2	Boję się że Polska utraci swoją tożsamość jeśli przyjmie zbyt wielu imigrantów	5	4	3	2	1	8
3	Białystok wraz z napływem imigrantów staje się lepszym miejscem do życia	5	4	3	2	1	8
4	Z zasady w Białymstoku nie ufam cudzoziemcom wyglądającym inaczej niż Polacy	5	4	3	2	1	8
5	Imigranci odbierają pracę Polakom	5	4	3	2	1	8
7	Imigranci są obciążeniem dla systemu opieki społecznej w Polsce	5	4	3	2	1	8
8	Imigranci zwiększają przestępczość w Białymstoku	5	4	3	2	1	8

P21. Jak Pana/Pani zdaniem ważne jest dla Białostoczan, aby osiedlający się w mieście imigranci byli:
Do oceny proszę posłużyć się 4-o stopniową skalą gdzie 4 oznacza bardzo ważne, 3 raczej ważne, 2 niezbyt ważne i 1 w ogóle nieważne. [Ankieter: odczytaj kafeterię]

		4. Bardzo ważne	3. Raczej ważne	2. Niezbyst ważne	1. W ogóle nie ważne	9. <i>Trudno powiedzieć</i>
1.	Wychowani w tradycji chrześcijańskiej	4	3	2	1	8
2.	Białego koloru skóry	4	3	2	1	8
3.	Posiadali własny majątek	4	3	2	1	8
4.	Posiadali kwalifikacje zawodowe potrzebne w Polsce	4	3	2	1	8

P22. Czy w ciągu ubiegłych 10 lat wykonywał/-a P. jakąś odpłatną pracę w innym kraju niż Polska

1. Tak

2. Nie

8. *Trudno powiedzieć (nie odczytaj)*

METRYCZKA

M1	Jakie jest Pana(i) wykształcenie, tzn. jaka szkołę ukończył(a) Pan(i) jako ostatnią?	1. niepełne podstawowe 2. podstawowe 3. gimnazjum 4. zasadnicze zawodowe	5. policealne i średnie 6. inżynier/licencjat/wyższe 9. <i>trudno powiedzieć</i>
M2	Czy obecnie pracuje Pan(i) zawodowo? <i>jedna odpowiedź, jeśli tak, odczytaj kafeterię i doprecyzuj</i> <i>jeśli nie odczytaj kafeterię i doprecyzuj</i>	1. tak – jestem pracownikiem najemnym, zatrudnionym w firmie, przedsiębiorstwie na umowę o pracę lub kontrakcie 2. tak – prowadzę działalność gospodarczą na własny rachunek, jestem właścicielem/współwłaścicielem firmy lub pomagającym współmałżonkiem 3. tak – prowadzę własne gospodarstwo rolne/właściciel lub współwłaściciel gospodarstwa rolnego/pomagający współmałżonek w gospodarstwie rolnym 4. nie – jestem uczniem, studentem 5. nie – jestem bezrobotnym, aktualnie bez stałej pracy 6. nie – jestem emerytem 7. nie – jestem rencistą 8. nie – zajmuje się prowadzeniem gospodarstwa domowego, wychowywaniem dzieci/gospodyni domowa	
M3	Jaki rodzaj pracy Pan(i) wykonuje/wykonywał(a) i jakie zajmuje/zajmował(a) Pan(i) stanowisko? <i>jedna odp. Odczytaj kafeterię</i>	1. kadra zarządzająca/współzarządzająca najwyższego szczebla zarządzania w firmie lub przedsiębiorstwie. Członek Zarządu Firmy, Dyrektor Generalny, Prezes i Wiceprezes firmy lub Rady Nadzorczej, Minister, Wiceminister, Dyrektor Departamentu w ministerstwie 2. kadra zarządzająca/współzarządzająca średniego i niższego szczebla w firmie lub przedsiębiorstwie. Dyrektor, kierownik: działu, biura, sekcji, niższego i średniego szczebla zarządzania 3. specjalista, samodzielny pracownik o wysokich kwalifikacjach, z wyższym wykształceniem: wolny zawód, doradca, konsultant, samodzielny pracownik naukowy, lekarz, ekonomista, prawnik, inżynier, nauczyciel, muzyk, literat itp. 4. pracownicy umysłowi/biurowi/administracji w firmie lub przedsiębiorstwie 5. pracownicy handlu i usług 6. brygadziści i technicy nadzoru pracowników fizycznych 7. robotnicy wykwalifikowani 8. robotnicy niewykwalifikowani i rolni	
M4	Jak Pan(i) ocenia własną (swojej rodziny) sytuację materialną? <i>jedna odpowiedź, odczytaj kafeterię</i>	1. Żyjemy dostatnio przy obecnym poziomie dochodów 2. Dajemy sobie radę przy obecnym poziomie dochodów 3. Z trudem dajemy sobie radę przy obecnym poziomie dochodów 4. Praktycznie nie dajemy sobie rady przy obecnym poziomie dochodów	

M7	Ile osób łącznie z Panem/Panią mieszka w Pana/i gospodarstwie domowym <i>zapisz odpowiedź respondenta</i>	____ ____
M8	Ile członków gospodarstwa nie ukończyło 25 roku życia	____ ____
M9	C21 (CSS) Jak określilby/-aby Pan/Pani. stopień swojej religijności? Odpowiadając, proszę posłużyć skalą, gdzie 0 oznacza w ogóle niereligijny a 10 bardzo religijny. przeciwko Pozostałe liczby służą do wyrażenia opinii pośrednich	____ ____
M10	W polityce mówi się czasem o „lewicy” i „prawicy”. Proszę powiedzieć, gdzie umieściliby/-aby się P. na skali, na której 0 oznacza lewicę, a 10 - prawicę? Pozostałe liczby służą do wyrażenia opinii pośrednich. (88 – trudno powiedzieć)	____ ____

2. Spis tabel

Tabela 1. Odpowiedzi na pytanie: Na ile P. zdaniem mieszkańcy Białegostoku są tolerancyjni wobec cudzoziemców?	10
Tabela 2. Odpowiedzi (skumulowane) na pytanie: Jak czuł/a/by się P., gdyby w Białymstoku zamieszkała liczna grupa... ..	17
Tabela 3. Odpowiedzi (skumulowane) na pytanie: Jak czuł/a/by się P., gdyby P. współpracownikami byli:	18
Tabela 4. Odpowiedzi (skumulowane) na pytanie: Jak czuł/a/by się P., gdyby P. najbliższymi sąsiadami byli:	20
Tabela 5. Odpowiedzi (skumulowane) na pytanie: Jak czuł/a/by się P., gdyby osoba z P. bliskiej rodziny poślubiła:	21
Tabela 6. Deklarowana osobista znajomość cudzoziemców mieszkających w Polsce.....	23
Tabela 7. Deklarowana osobista znajomość cudzoziemców mieszkających w Polsce w podziale na wykształcenie respondentów.....	23

3. Spis wykresów

Wykres 1. Odpowiedzi na pytanie: Czy kiedykolwiek odwiedził/a Pan/i synagogę np. w Tykocinie?	6
Wykres 2. Odpowiedzi na pytanie: Czy kiedykolwiek odwiedził/a Pan/i meczet np. w Kruszynianach? ..	6
Wykres 3. Odpowiedzi na pytanie: Czy obecnie Pana/Pani zdaniem Białystok jest miastem wielokulturowym?.....	8
Wykres 4. Odpowiedzi na pytanie: Na ile P. zdaniem mieszkańcy Białegostoku są tolerancyjni wobec cudzoziemców?	11
Wykres 5. Opinie Białostoczan na temat niechęci do cudzoziemców	11
Wykres 6. Odpowiedzi na pytanie: Na ile się Pan/i zgadza z opinią, że Białostoczanom w kontaktach z cudzoziemcami przeszkadza.....	12
Wykres 7. Skale dystansów społecznych w badanych sferach życia społecznego.....	15
Wykres 8. Dystanse społeczne – podsumowanie	15
Wykres 9. Akceptacja obecności poszczególnych grup cudzoziemców	24
Wykres 10. Opinia o prawie do dostępu cudzoziemców do określonych sfer społecznych	26
Wykres 11. Dostęp cudzoziemców mieszkających w Białymstoku do świadczeń opieki społecznej	27
Wykres 12. Dostęp cudzoziemców mieszkających w Białymstoku do opieki medycznej	27
Wykres 13. Dostęp cudzoziemców mieszkających w Białymstoku do rynku pracy	28
Wykres 14. Dostęp cudzoziemców mieszkających w Białymstoku do praw wyborczych	29
Wykres 15. Dostęp cudzoziemców mieszkających w Białymstoku do edukacji.....	30
Wykres 16. Konsekwencje obecności cudzoziemców w Polsce i na terenie Białegostoku	31

O AUTORACH

Jan Poleszczuk, dr hab., prof. UwB. Kieruje Zakładem Metodologii Badań Społecznych i Statystyki oraz pełni funkcję Dyrektora Instytutu Socjologii UwB. Poza działalnością naukową w dziedzinie socjologii, od wielu lat zajmuje się badaniami rynkowymi, ewaluacją projektów badawczych, wykonuje również opracowania eksperckie w zakresie problemów społecznych.

Katarzyna Sztop-Rutkowska, socjolożka, adiunkt w Instytucie Socjologii UwB, prezeska Fundacji Laboratorium Badań i Działań Społecznych „SocLab”, autorka publikacji na temat jakościowych metod badawczych w socjologii oraz kwestii związanych ze stosunkami polsko-żydowskimi i pamięcią zbiorową. Oprócz pracy badawczej, zaangażowana jest w działania organizacji pozarządowych: jako inicjator Fundacji „SocLab”, zwolenniczka zastosowania wiedzy naukowej w praktyce społecznej. Wieloletni członek zespołu redakcyjnego „Pogranicze. Studia społeczne”.

Łukasz Kiszkiel, socjolog, członek zarządu fundacji „SocLab”, asystent i doktorant w Instytucie Socjologii Uniwersytetu w Białymstoku w Zakładzie Metodologii Badań Społecznych i Statystyki. Od 8 lat związany z badaniami rynku. Doświadczenie zdobywał w agencjach badawczych tj. IQS&QUANT Group oraz TNS OBOP. Specjalizuje się w badaniach wizerunku marki, badaniach komunikacji, badaniach segmentacyjnych. Współautor wielu ewaluacji projektów unijnych. Koordynator projektu badawczego „Diagnoza partycypacji w kulturze w województwie podlaskim”.

Andrzej Klimczuk, socjolog, doktorant w Kolegium Ekonomiczno-Społecznym Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. W latach 2002-2009 redaktor i korespondent wydawnictw o grach komputerowych. Od 2011 roku wiceprezes Fundacji Laboratorium Badań i Działań Społecznych „SocLab”. Autor prac naukowych z zakresu gerontologii, ludologii i polityki społecznej (m.in. książek „Kapitał społeczny ludzi starych na przykładzie mieszkańców miasta Białystok”, „Experts and Cultural Narcissism. Relations in the Early 21th Century”).

Rafał Julian Mejsak, prawnik, pracownik Uniwersytetu w Białymstoku, członek zarządu stowarzyszenia Instytut Studiów Kobięcych. Specjalizuje się w badaniach nad wykluczeniem społecznym ze szczególnym uwzględnieniem cudzoziemców. Współautor licznych opracowań na rzecz praktyki gospodarczej w tym dokumentów operacyjnych inicjatyw klastrowych z Polski Wschodniej.

O FUNDACJI SOCLAB

Laboratorium Badań
i Działań Społecznych

**Fundacja Laboratorium Badań i
Działań Społecznych „SocLab”**

jest organizacją pozarządową,
zarejestrowaną we wrześniu 2011
roku. Fundację założyli pracownicy i
absolwenci Instytutu Socjologii

Uniwersytetu w Białymstoku. **Nasze działania skierowane są do wszystkich grup społecznych zainteresowanych wykorzystywaniem szeroko rozumianej wiedzy socjologicznej w swojej działalności**, w tym szczególnie społeczności lokalnych, samorządów, organizacji pozarządowych i innych instytucji działających na rzecz dobra publicznego w różnych dziedzinach życia społecznego (m.in. edukacja, pomoc społeczna, działalność charytatywna). Nasze cele realizowane są m.in. poprzez działania służące wyrównywaniu szans grup słabszych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Naszą misją jest wdrażanie wiedzy z zakresu nauk społecznych do praktyki społecznej.

W szczególności celami Fundacji są:

- **Poszerzanie wiedzy i kompetencji w dziedzinach istotnych z punktu widzenia modernizacji i rozwoju państwa.**
- **Umacnianie społeczeństwa obywatelskiego, rozwój polityk publicznych** zarówno na poziomie społeczności lokalnych, regionalnych, jak i całego kraju.
- **Analiza i wzmacnianie potencjału oraz wspieranie rozwoju społeczności lokalnych.**
- **Inicjowanie, pobudzanie i wspomaganie współdziałania międzysektorowego**, a w szczególności pomiędzy środowiskiem akademickim na innymi podmiotami prywatnymi i publicznymi, mającej na celu całościową i międzyśrodowiskową analizę zjawisk społecznych (w szczególności w celu umacniania w Polsce społeczeństwa obywatelskiego, zrównoważonego rozwoju, budowy kapitału społecznego i ludzkiego, rozwoju regionalnego, unowocześniania oświaty i nauki oraz wyrównywania szans edukacyjnych).
- **Przekształcanie wiedzy o charakterze akademickim w wiedzę użyteczną, praktyczną;** wzrost świadomości roli nauki w rozwoju gospodarczym, wspieranie polityki innowacyjnej, przełamywanie uprzedzeń w relacjach nauki i biznesu, budowa kultury przedsiębiorczości.